

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

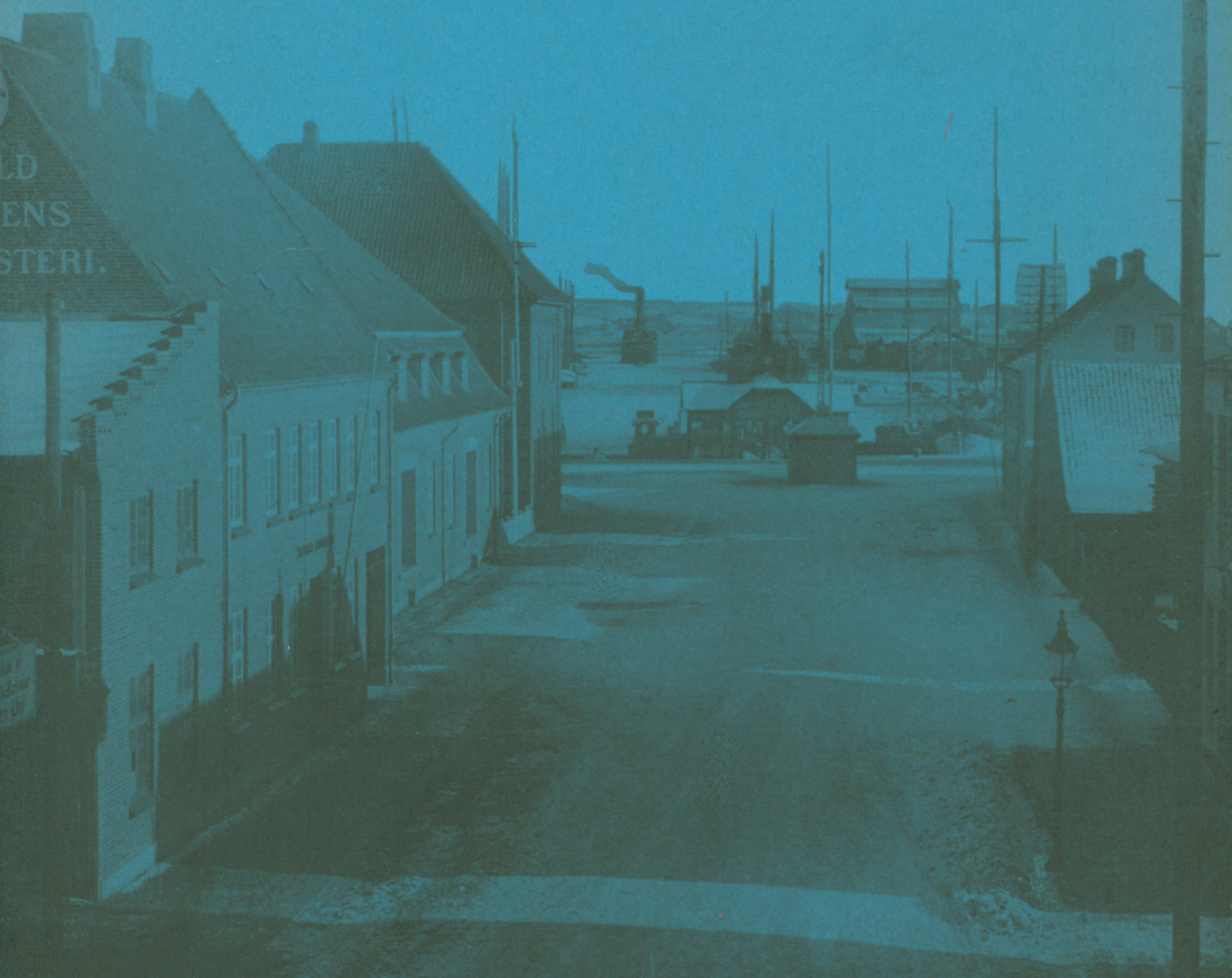
Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Koldingbogen

1980

Koldingbogen.

10. årgang.

**Udgivet af Udvalget for kulturelle Anliggender
i Kolding.**

Redigeret af Inge Ladegaard.

Tryk: Konrad Jørgensens' Bogtrykkeri A/S.

Annoncer: NN Reklame.

Kolding bogen 1980

Koldingbogen udgives i år, som det var tilfældet de fem foregående år, af Kolding Kommunes Udvalg for kulturelle Anliggender. Stoffet i bogen samler sig om tildragelser og beskrivelser fra byen og egnen dels i artikelform dels i billeder. Som sine foregængere skulle Koldingbogen 1980 gerne være et supplement til P. Eliassens værk om Kolding, og de fortsættelser af bogen der netop udgives i disse år. Det er mit håb, at dette års Koldingbog må blive godt modtaget, og at den for mange må blive et værdifuldt led i bevarelsen af minder om en tid, der er gået. Tak til redaktionen og alle bidragydere for den indsats, der har skabt Koldingbogen 1980.

Formand for Kulturudvalget

INDHOLD

Side	
	<i>Forsidebilledet: Tolbodgade set mod havnen</i>
3	<i>Tandlæge A. M. G. Friis- Koldinghusmuseets skaber mag. art. Sigvard Skov</i>
6	<i>Lidt fra Harte sogn Handelsstuderende, Edvard Køhrsen</i>
9	<i>Erindringer fra det gamle Kolding Rachel Juhl, f. Marcus</i>
15	<i>Sangens syv ypperstepræstinder lektor, cand. mag. Gunnar A. Engberg</i>
19	<i>De Gamles Hjem - Låsbyhøj i 70 år cand. mag. Birgitte Dedenroth-Schou</i>
25	<i>Købmandsforeningen for Kolding og Omegn 1903-1978 lektor, cand. mag. Gunnar A. Engberg</i>
29	<i>14 dragtspænder fra Kolding Sct. Jørgensgård cand. mag. Vivi Jensen</i>
31	<i>Håndværkere i Vesterløkke Tapetsersermester Julius Andersen, København</i>
35	<i>Drengear i Kolding arkitekt Jørgen K. Schmidt, Århus</i>
41	<i>Kolding Kreditbank underdirektør Gunnar Ebbesen</i>
44	<i>Sct. Georgs gilderne i Kolding optiker H. W. Riis</i>
47	<i>Mads Pedersen Grauballe - en gammel Kolding-borger</i>
49	<i>Indholdsfortegnelse til tidligere Koldingbøger</i>
50	<i>Portrætter i tidligere årgange</i>
52	<i>Noter</i>

Tegning af Conrad Fehr.

Tandlæge A. M. G. Friis – Koldinghus- museets skaber

Tandpine er en fæl plage. Til hjælp mod smerterne havde man forud blot tålmodighed, gamle husråd, brændevin og som sidste udvej smedens sorte tang. Det må derfor have været en bemærkelsesværdig nyhed og et væsentligt fremskridt for sundhedstilstanden i Kolding, da byens første uddannede tandlæge begyndte at praktisere i 1872. Udstyret var dengang betydeligt enklere, end det siden blev. Der var jo f. eks. ikke elektrisk strøm til at drive det snurrende tandlægebor, så det måtte ske ved at træde med foden, omtrent som et rokkehjul blev drevet. Manden, der trådte hjulet og lagde de nye blanke instrumenter parat, hed A. M. G. Friis. Han var født i Hylke Mølle ved Skanderborg den 24. april 1847 og havde haft sin skolegang i Århus Kathedralskole. Oprindeligt havde han tænkt sig en uddannelse ved Landbohøjskolen, men slog om og valgte i

stedet at tage tandlægeeksamen, som den gang varetoges af Universitetets medicinske fakultet. Efter eksamen var han et par år assistent hos dygtige tandlæger i København og i Flensborg, og i 1872, på sin 25-års fødselsdag, nedsatte han sig i Kolding. Han kunne foreløbig regne med det meste af Sydjylland, herunder Ribe, Esbjerg og Fredericia, som sit virkeområde. I hele landet var der dengang kun et halv hundrede uddannede tandlæger. Der var et stort behov for en tandlæge på disse kanter, og Friis's praksis kom hurtigt i god gænge. Om hans faglige bedrifter skal blot nævnes, at Friis nåede det meget væsentlige at få lagt grunden til en effektiv skoletandpleje.

Men der var jo også andet end tandpine. Efter lange tiders stilstand var Kolding atter en by i fremdrift. Den ulykkelige fred i 1864 havde lagt de otte sogne som

et nyt og givende opland til Kolding, samtidig med at konkurrencen fra Christiansfeld forsvandt. I den vågnende by kom også et levende selskabsliv. Friis blev naturligvis medlem af borgerskabets klub og fik her det betroede hverv at arrangere og lede årets fire store baller. Der skulle være stil over polonaisen. I nær tilknytning til klubben fik Friis i 1889 stiftet »Det dramatiske Selskab«, som i alt fald i sin første tid kun optog aktive aktører, så Friis har ikke blot rørt sig på dansegulvet, men også ført sig frem på de skrå brædder. Det var vintersysler. I sommertiden fristede fjordens blå vande, og sammen med ligesindede var Friis med til i 1881 at stifte den nu snart hundred-årige Kolding Sejlklub. Lægges dertil, at Friis endda hele to gange fik stiftet Kolding Kunstforening, skulle man mene, at den fortagsomme mands energi måtte være så noget

nær båndlagt. Det var dog ikke tilfældet. Endnu manglede hans livsværk.

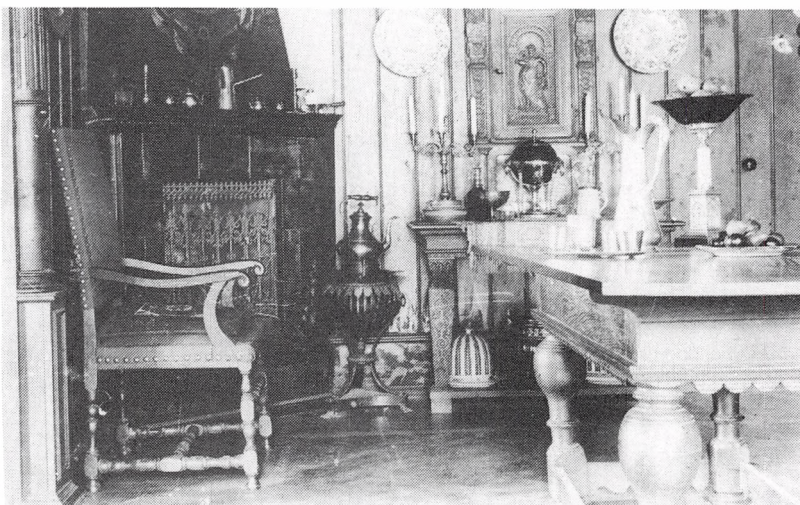
Samme år, som Friis slog sig ned i Kolding, grundlagde den geniale svenske museumsmand Arthur Hazelius i Stockholm sit Nordiska Museet. Det var på en måde et barn af Skandinavismens politiske sammenbrud. I stedet for politikens blændværk gik Hazelius ind for et stort tænkt fremtidig kulturelt samvirke, ikke bygget på stemninger, men på den fælles fortids sikre grund, som den kunne dokumenteres museums-mæssigt. Det var nu det reale, tingene selv, der skulle tale. Til at skabe et så vældigt værk måtte Hazelius have hjælpere rundt i de nordiske lande, og blandt disse træffer vi to højst bemærkelsesværdige tandlæger. Den ene var Anders Sandvig i Lillehammer, som skabte det berømte norske frilandsmuseum på Maihaugen, og den anden var Friis i Kolding. Med al mulig anerkendelse af det storslåede hos Hazelius fandt de to efterhånden ud at, at man nok skulle holde lidt igen med at sende alle lokale klenodier til Stockholm. Begge tandlæger samlede privat, hvad vi i dag vil kalde antikviteter, holdt af at sysle med de gamle sager og så med bekymring på, hvad der gik tabt af det gamle samfunds håndgribelige minder under industrialismens hurtige fremmarch. Skulle der reddes noget med virkelig effekt – og derom var de ikke i tvivl – kunne det ikke være enkeltmandsarbejde, der måtte en folkelig opbakning til, og der måtte skabes ydre rammer, som kunne sikre værket ud i fremtiden.

Og hermed er vi da fremme ved datoen den 19. februar 1890, da Friis i sit hjem havde sammenkaldt seks ligesindede for at stifte et »Historisk-antikvarisk Selskab«, hvis hovedformål skulle være at istandsætte det ruinerede Koldinghus slot til museumsbrug. Det bemærkelsesværdige i situationen er,

Det smukke hus på Fynsvej.

Tandlæge Friis var selv privat samler af antikviteter, hvilket stuerne i huset på Fynsvej tydeligt bar præg af.

at Kolding by faktisk havde et museum, en kommunal oldsags-samling. Alligevel begyndte man på en frisk. Man satte sig andre og større mål. Her har det sikkert spillet ind, at Friis var kommet med i arbejdet for at skabe et dansk Kunstindustrimuseum i København, som også det er stiftet i

1890. Friis's i øvrigt temmelig vidtfavnende interesser fik derved en tydeligere drejning mod kunsthåndværket. En forbindelse til den i Kolding fødte oberst Vaupell markerede det nye museums anden hovedinteresse: krigsminde-erne. Tidligt tegnede det nye museums profil sig således: et slots-

museum med kunstindustrielle og våbenhistoriske specialer. Det fik fra starten sit eget ansigt og kom ikke til at ligne datidens andre danske provinsmuseer. Friis forstod at knytte værdifulde forbindelser. Pietro Krohn fra Kunstindustrimuseet kunne nævnes, og Carl Ploug gav beredvilligt sin tilladelse til, at det malifulde digt om Koldinghus »Gråskæggede, vejrbidte grænsevagt i din sønderrevne kavaj –« måtte optrykkes i museets publikationer. Andre måtte rette i deres testamenter. Økonomien var stadig det nye museums svage punkt; men Friis forstod som så mange af de ældre museumsfolk tiggeriets ædle kunst. Han mærkede sig, hvor klenodierne fandtes for i rette øjeblik at kunne hjemføre det at træde som gave, ved arv eller som sidste udvej ved et billigt og fordelagtigt køb. Det var svært at modstå Friis, og det er imponerende, hvor mange værdifulde ting, der kom inden for murene blot i det første ti-år. Der var andre end Friis, der gjorde en agtværdig indsats; men det var nu engang hos ham, ildhuen flammede højest. At han også fik modstandere og kritikere kan ikke forbavse, så energisk og bevidst han fulgte sin egen linje.

Allerede tidligt kom Koldinghus til at varetage repræsentative pligter, f. eks. når marinens skibe lagde ind i Kolding havn; men også tandlægens eget hjem var åbent og gæstfrit. Rammen herom blev det romantiske og smukke hus på Fynsvej, bindingsværk og bulhus, som flyttedes hertil fra sin søndenfjordske hjemstavn. Her kom søofficerer og museumsfolk, kunstnere og digtere, og her måtte tandlægens hustru, fru Ingeborg Friis på stilfuld vis modtage prins Christian, den senere Christian X, og ved anden lejlighed improvisere et natteleje, der var langt nok til, at Holger Drachmann kunne hvile behageligt.

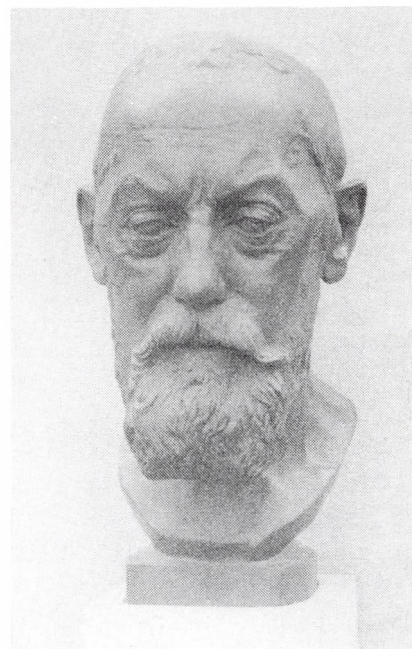
Museumsarbejde på Koldinghus, ca. 1895. På billedet ses bl. a. A. M. G. Friis (siddende) og I. O. Brandorff (stående ved skabet).

Tandlæge Friis ledede Koldinghusmuseet til sin død i 1924, altså i samfulde 34 år. Han opnåede at se slottets nord- og vestfløj forsigtigt istandsat stykke for stykke, når midlerne var for hånden. Hans efterfølgere i gerningen har villigt vedstået gælden til deres første forgænger, og uden for denne kreds mindedes magister Hugo Matthiessen med glæde sin tidlige ungdoms fodture fra Fredericia til Koldinghus med stærke indtryk af nøgtern viden i romantisk indramning, hvad næppe har været uden indflydelse på hans senere livsbane og rige forfatter-skab.

Tandlæge Friis hædredes med ridderkorset, og på museets foranledning skabte billedhuggerinden Anne Marie Carl Nielsen den realistiske buste, som nu støbt i bronze står midt i hans værk med den fyndige indskrift AT SKABE DETTE MUSEUM BLEV HANS LIVSGERNING. Som en sidste ære blev han begravet på byens bekostning. Senere har en vej i byens sydlige del fået hans navn at bære. Er han da hædret efter fortjeneste? Den lidenskabelige kol-

ding-elsker, Otto Wang, mente ikke, det var nok.

For hans eftermæle må det i alle fald fremhæves, at han ikke blot skabte museet, men at han også i sammenhæng dermed, da alle andre veje syntes lukkede, stilsfærdigt fik påbegyndt den brydsomme generjsning af det brandhærgede slot, fik til dets rugende fortid føjet nutid og fremtid med fornyet mål og mening.

Lidt fra Harte sogn

af *Edvard Køhrsen*

Der har i tidens løb været beskrevet mange forskellige folkelige bevægelser overalt i Danmark, og hvad enten det var på Bornholm eller i Sønderjylland bevægelsen eksisterede, havde den det indirekte formål, at kalde til samling om noget fælles.

Det kunne blandt andet være bibliotek, skole og idrætsforening, og netop disse tre har i Harte sogn været genstand for interesse.

Den første skole i Harte blev opført 1669, efter at nogle Harteborgere havde fået tilladelse af lensmanden på Koldinghus. Denne skole blev placeret i Påby, og alle børn i Bramdrup og Harte sogne skulle undervises her. Muligvis er dette gamle skolehus gået i forfald, eller en bonde har købt det som bolig, for to år før de så-

kaldte rytterskoler blev opført (1722-27), foregik undervisningen, i et hus degnen havde lejet, med velvillig bistand fra sognets bønder.

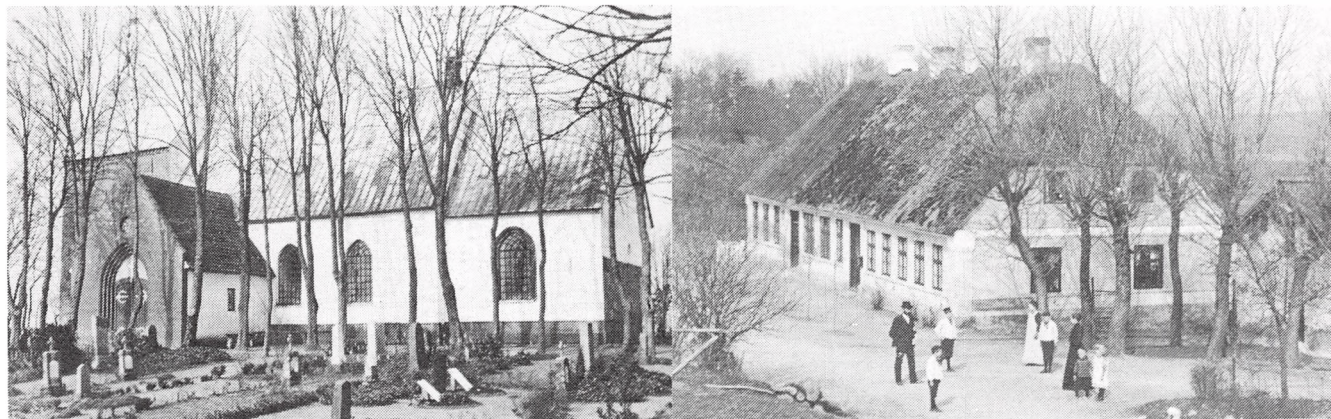
Rytterskolen i Harte blev bygget 1726 og opførelssummen var 580 rdl., hvilket var 30 rdl. mere end budgetteret. Efter rytterskolernes opståen kom Danmarks første skolereform, og heri hed det bl. a.: »Alle børn skal fra det fyldte femte år gå i skole. Lærerne må kun slå børnene i barnets hjem og under forældrenes påsyn. Det er ikke tilladt at slå med hug og slag«. Som det fremgår af ovennævnte, gik de fleste regler ud på afstraffelse af børnene.

1847 nedlagdes Harte rytterskole, til fordel for en ny og bedre skole tæt ved Harte kirke. Den

nye skole fik en uhyggelig skæbne, idet den i 1963 brændte ned til grunden efter et uheld med et tændt lys. Branden forårsagede ikke væsentlige forstyrrelser i skolegangen, idet der allerede 1957 var bygget en anden skole parallelt med den gamle. Siden da har Hartes nye skole fået flere tilbygninger, den sidste 1977.

Førstelærere ved Harte skole har i tidens løb været: P. K. Møller (1836-1865) - Martin J. Lindeloff (1865-1898) - Mads M. Tarp (1898-1930) - Åge G. Christensen (1930-1953) - K. Balling (1954-1967) - R. E. Vilstrup (1968-1975) - O. Louis Jensen (1976-).

Harte skole har i dag omkring 140 elever.

Harte kirke. Antagelig fotograferet omkring århundredskiftet. Harte gamle skole ca. 1900.

Lærer Tarp og hustru. Harte skole. 1898-1930.

Harte skole og forsamlingshus fotograferet fra kirkegården.

Harte sogns bogsamling, eller Harte Bibliotek, blev stiftet 1808 af Harte og Bramdrup kirkers kordegn, Jens Ørbach, men den egentlige leder var præsten i sognene, Niels Gudme Blicher. Fra starten i 1808 og indtil 1875 var biblioteket bestyret af de forskellige præster i sognene, Harte og Bramdrup, der hørte til samme pastorat. Bogsamlingen var anbragt på skolen i Harte, og førstelæreren var bibliotekar. Bøgerne var udelukkende skrevet af danske forfattere og handlede altid om den nationale patriotisme, som på den tid ansås for meget vigtig og uundværlig for et godt og folkeligt land. I 1885 fandt den daværende præst, Poul Theodor Sveistrup, på at lave en bestyrelse for biblioteket og dets fremtidige virke.

Bestyrelsen, der bestod af præsten, førstelæreren og nogle husmænd og gårdejere, besluttede herefter, at man skulle betale et årskontingent for at låne på biblioteket. Dette blev fastsat således:

2 kr. for gårdejere, 1 kr. for husmænd og 0,50 kr. for andre medlemmer. Det åbnede mulighed for en større bogsamling. Bestyrelsen besluttede også, at lånedagene var søndag efter gudstjenesten og onsdag eftermiddag, altså to gange ugentligt. Efter at biblioteket havde kørt godt i et tiår, fik det en nedgangsperiode, hvor ingen rigtig havde styr på bogbestanden. Så da Harte Foredragsforening i 1907 igen ville have gang i biblioteket, var der næsten ingen bøger tilbage på skolen. Folk havde ganske simpelt glemt at aflevere dem igen.

Herefter måtte man starte påny. Dette blev gjort, og det nye bibliotek blev inden længe meget populært i sognet. Således fik man flere medlemmer, end der nogensinde før havde været. Efter næsten 15 gode år kom der i 1920 et gevaldigt dyk i medlemstallet, der nu kun var på 17, mens der året før var 40. Herefter standsede det gamle folkebibliotek i Harte.

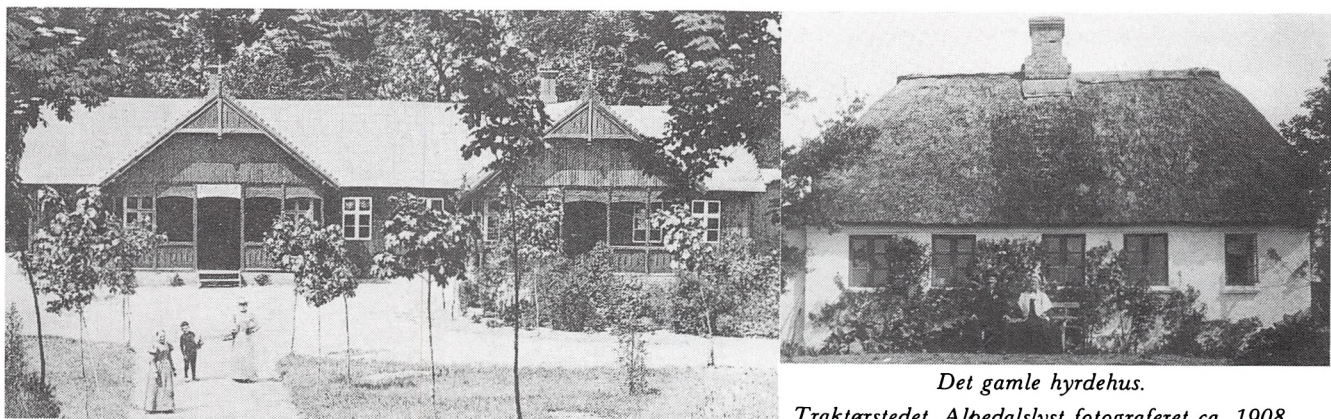
Bibliotekets medlemstal var i 1876 på 30 og i 1920 på 17. Bogbestanden i 1876 på 300 eksemplarer og i 1920 399 eksemplarer. Biblioteket i Harte havde i sin bedste tid cirka 80 kroner i udgifter om året, og heraf fik man omkring halvdelen i tilskud fra stat og kommune.

Harte Skytteforening, Harte Skytte- og Idrætsforening og Harte Ungdomsforening har den nuværende Harte Gymnastik- og Idrætsforening i tidens løb heddet. Foreningens stiftelsesdag kendes ikke, men man véd, at den er startet i april måned 1868 efter opfordring fra et udvalg, som var nedsat for at stifte en sammenslutning af Vejle Amts skytter. Den blev stiftet som Harte Skytteforening, og den var en af de 39 foreninger, der i maj måned 1868 var med til at stifte Vejle Amts Skytte-Gymnastik- og Idrætsforeninger. Ved Harte Skytteforenings start var der 26 aktive skytter og 12 bidragydende medlemmer, og de be-

»æ lille mand fra Harte« med familie. Ejstrup. Hvilested Kro.

Ejstrup Brugsforening.

Det gamle hyrdehus.

Traktørstedet. Alpedalslyst fotograferet ca. 1908.

talte 31 rigsdaler til Vejle Amts Skytteforening til hjælp til indkøb af bagladegeværer til fælles brug for de foreninger, der var tilsluttet denne. Harte Skytteforenings første formand var Jeppe Jensen Brødsgård, og indenfor de første 25 år tillige gårdejerne Bech, Jørgen Hansen Enggaard og M. Ebbesen.

Af delingsførerne i disse år kan nævnes Ole Rasmussen og Jens Poulsen.

Fra 1870 øvedes medlemmerne i våbenbrug. Først fra 1880 blev gymnastik taget på foreningens program. Øvelserne fandt sted på gymnastikpladsen ved skolen på Toftegård (i storstuen), men da forsamlingshuset i Harte blev opført 1892, blev dette taget i brug. Først omkring 1923 menes der at have været regelmæssige gymnastikopvisninger, og samtidig bortfaldt skydning i foreningen. Under den anden verdenskrig fandt nogle borgere på at indføre håndboldspillet i foreningen, og det blev

meget populært. Noget efter kunne Harte således stille en halv snes håndboldhold, der alle opnåede udmærkede resultater.

Herreholdet blev ti år i træk kredsmester, og det skønt baneforholdene langt fra var de bedste. Man spillede nemlig på en mark, hvor der egentlig gik køer. 1949 lejede ungdommen i klubben et par marker i Påby, og herefter fik man gode forhold efter datidens målestok. Men lykken varede kort, idet Kolding Vandværk i 1955 lagde vandledninger igennem disse baner. Der skulle gå fire år før man igen fik lignende, omend ikke bedre forhold. Denne

gang ved Harte skole der netop havde fået nyt idrætsanlæg.

»Tredie og fjerde generation begynder at rykke frem i Harte Gymnastikforening – og fanen holdes stadig højt. Den fane, der blev skænket af unge piger i 1911 med disse ord broderet: »Værn om vort herlige og ældgamle Danmark«. Så smukt skrev Thorvald R. Jensen, der i fire år var formand for foreningen i 1959.

Siden starten har mottoet i klubben været: »At samle Hartes ungdom i deres fritid for i sund kapestrid og kammeratligt samvær at øve gymnastik, boldspil og idræt«.

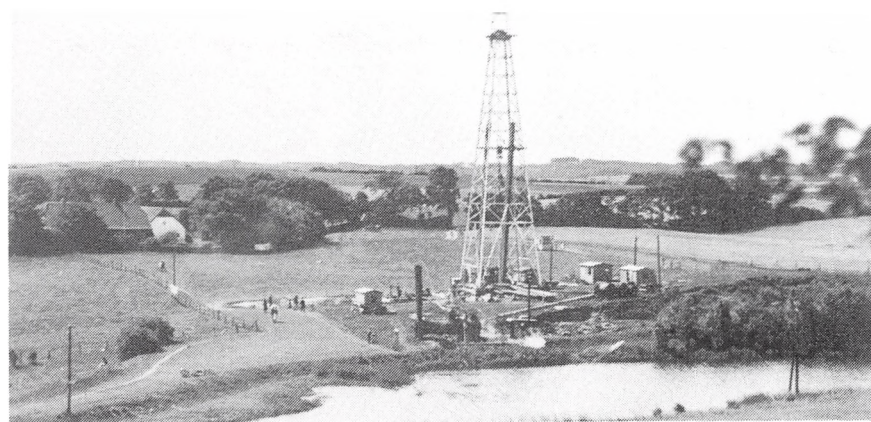
Folkedansere ved Mosekjærgård.

Arbejdere ved Harteværket.

Fra arbejdet ved Harteværket.

Der har i Harte været forsamlingshus (opf. 1892), missionshus (opf. omkring 1890, Ejstrup Brugsforening (o. 1890), Foredragsforening (ikke bekendt), Ejstrup skole (1902–1968), Sandbjerg skole (1883–1958) samt et bibliotek i Sandbjerg.

Boretårnet i Harte. Ca. 1936.

Erindringer fra det gamle Kolding

af Rachel Juhl

Min bedstefar Leib Marcus indvandrede fra Polen, han giftede sig i Kolding med Caroline Schmidt og købte i 1859 af H. H. Grau ejendommen Adelgade 1, hjørnet af Akseltorv og Adelgade, og den har lige siden været i familien Marcus' eje.

Bedstefar var udlært buntmager, og han åbnede i Adelgade 1 en buntmagerforretning med kasketter, pelskraver og pelse.

Min afdøde mand, fabriksleder Andreas Juhl, har fortalt mig, at han selv og alle drenge dengang skulle have deres konfirmationskasket hos Marcus, og når de store krammarkeder fandt sted, hvor alle butikker lukkede, og de handlende i stedet for havde boder udenfor deres forretninger, gik der det mundheld »Nu begynder æ Mærken. Den første kasket er stjålen fra Marcus.«

Bedstemor var født i Kolding, den 23. april og fyldte 16 år, da slaget stod ved Kolding 1849. Mange gange har hun fortalt os om denne begivenhed, om hvordan hun sammen med sin mor flygtede fra deres hjem i Østergade med kuglerne hvinende om ørene, op over Torvet, udaf Låsbygade og efter mange dramatiske episoder kom de til Bramdrupdam, hvor de sammen med andre flygtninge kom op at køre i en fjælløvogn og nåede velbeholdne til Endelave, hvor de blev, til krigen var forbi. I 1862, d. 27. juni fik mine bedsteforældre en søn, som de gav navnet Hannibal Marcus, han blev deres eneste barn.

Som en lydige søn gik den unge Hannibal efter endt skoletid i lære

hos sin far, for at han engang kunne overtage buntmagerforretningen, men lysten var ikke stor, han fandt det kedeligt at sidde og sy kasketter, han havde helt andre interesser, nemlig musikken og skriveriet. Han kunne ligeså godt være blevet journalist, for han var glad for at skrive, var da også i mange år en skattet musikanmelder ved Kolding Folkeblad, foruden han i sine mange viser har tegnet et fornøjeligt tidsbillede af Kolding og dens borgere. Et udvalg af disse blev i 1921 udgivet af Foreningen af Håndværkere og Industridrivende i Kolding i anledning af hans 25 års jubilæum som medlem af foreningens bestyrelse. Den mest kendte er vel nok visen om Egtvedbanen, som Conrad Andersen, i Mads fra Brackers skikkelse sang ved Industriforeningens julemarked i 1894 under stort bifald.

At det var musikken, der sejrede over skriveriet, skyldes sikkert for en stor del ægteskabet med Petra Skov, datter af Broder Nissen Skov, hvis musik hørtes ved alle festligheder i Sydjylland.

Mor var ligesom far meget musikinteresseret og musikbegavet. Far spillede violin og mor klaver, hun blev en meget søgt og afholdt musiklærerinde, det var dengang man kunne lære at spille klaver for 50 øre i timen. Det faldt derfor naturligt, at far opgav buntmageriet og i 1899 startede Kolding Musikhandel. Der hvor der før var kasketter og pelsværk, kom nu noter og instrumenter.

Det var et helt særsyn med en sådan forretning i en lille provins-

by, det gik da også lidt småt i begyndelsen, men efterhånden fik far en stor og trofast kundekreds, ikke blot i Kolding og opland, men også fra nabobyerne, hvor en musikhandel ikke kendtes.

Mine forældre boede først Akseltorvet 4, der blev jeg født. Efter 3 års forløb flyttede vi til A. L. Johansens ejendom i Jernbanegade 18, der så min bror Felix og min søster Ursula dagens lys. Senere igen fik vi en lejlighed i prokurator Schwenssons ejendom, hjørnet af Jernbanegade og Østergade, hvor min yngste søster Malin blev født. Dengang var der ikke noget, der hed bolignævn, man kunne flytte, når og hvorhen man ville, der var lejligheder nok, der var også hushjælp nok at få.

Da min mor var stærkt optaget af sine mange musikelever, havde vi altid to unge piger, der oppebar 20 kr. i løn om måneden, de havde det såmænd ikke let, for alt var såre primitivt, kakkellovne, komfur, petroleumslamper. Jeg tror, vi havde 20, jeg ser dem endnu for mig, som de stod på køkkenbordet på rad og række, når de om morgenen skulle renses og fyldes med petroleum. For de unge piger var det sikkert en ganske naturlig ting, dengang kendtes jo ikke andet.

Kolding var en lille hyggelig by med sine snævre gader, smalle fortove, toppede brosten, gaslygter og gadespejle, så man kunne følge med i, hvad der skete langt nede ad gaden. En trommeslager og ud-råber var her også, han gik rundt i gaderne, slog en hvirvel på sin tromme og råbte ud, hvad der skulle ske i byen, jeg tror der var to, men den mest kendte var Kineser-Fritz. En af de mange bekendtgørelser lød i hans version således: »I aften klokken 8 og en fjerdedel Sommerrevy på Allenberg, stor succes«. Han vakte altid stor opmærksomhed, når der var gæster i byen. Om sommeren, når det var varmt og støvet, skramlede vand-

vognen rundt i gaderne, og svalede med sine vandstråler de varme brosten, og den var altid fulgt af en mængde barbenede smådreng, for hvem det var en spås, at få fødderne vasket på den måde.

Alting foregik på Akseltorvet dengang, jeg husker, at jeg altid var ovre hos bedstefar og bedstemor, når der var torvedag, og bønderne kom i deres hestevogne og solgte deres varer. Der var mange vogne og boder, der var meget at købe, selv små lyserøde grise, og jeg morede mig altid over, når sådan en lille gris så sit snit til at hoppe ud af sin kasse, og se hvordan den vilde jagt gik torvet rundt for at fange den. Jeg husker også hestemarkedet, som foregik på Rendebanen, og ejerne fremviste hestene ved at løbe med dem hen til Østergade og tilbage igen, så blev der tinget og givet håndslag.

De to store forårs- og efterårsmarkeder var festdage, da var Akseltorv fyldt med telte, der solgtes alle mulige honningkager. Det største telt stod udfor bedstefars ejendom, og da det var de samme teltholdere, der kom år efter år, blev vi børn gode venner med dem, og der faldt da også af og til et stort honningkage-hjerte eller en honningkagemand af til os. I Kysters gård var der en karrusel, der blev trukket med håndkraft, og hver tur kostede 5 øre, og på Kirketorvet var al gøglet samlet med professor Labri i spidsen.

Der var liv og glade dage, sort af mennesker, der vandrede frem og tilbage. Jeg husker, far solgte konfetti om aftenen, der var jo ingen lukkelov. Jeg fik lov at hjælpe, for der kom mange, navnlig bønderkarle, som for 10 øre fik begge bukselommer fyldte med konfetti, som de så gik ud på gaden og smed i hovedet på pigerne.

Nytårsaften var noget helt andet end i dag, hvor det kun er børn og ganske unge mennesker, der er på gaden. Dengang var det byens

borgere, der samledes på Torvet, for at skyde det nye år ind. Naturligvis var der også urolige elementer, der hentede både fra Slotsøen, redningsbælter, flagstænger, havelåger og meget andet, som de i triumf førte til Torvet. Når vi hørte deres »Hep, hep«, styrtede vi til vinduerne for at se, hvad de nu kom med. Det kunne også gå hårdere til, jeg husker det år, da en urostifter klatrede op i gadelygten på Torvet og knuste glassene. Politiet holdt sig passiv, der var kun en lille politistyrke på en 5-6 mand med overbetjent Nielsen i spidsen, de opholdt sig i Rådhusets forhal, men foretog sig intet, de har vel følt deres magtesløshed. Når klokken slog 12, var Torvet fuldt af folk, så drønedes skytset. Da vi boede i Jernbanegade 2, sendte vi fra vor altan raketter og kulørte blus. Jeg husker, vi kappedes med læge Ørkild, som også brændte fyrværkeri af fra sin altan over Landmandsbanken.

Det kneb altid for vi børn at komme i seng nytårsaften, for der var længe noget at se på, men så tog far sin brandmandskasket på, han var tilsluttet det frivillige brandvæsen, gik en runde i stuerne, sagde med bøs stemme »Passér gaden«, så parerede vi ordre. Kasketten gjorde sin virkning.

Vore udflugter i barneårene gik til Alhambra, Marielund og Bramdrupskov. På Alhambra var der koncert i haven hver sommer enten af Julius Christensens orkester eller regimentsmusikere fra Fredericia. Der var altid mange mennesker, der enten spadserede rundt i havens gange, eller nød en forfriskning foran musiktribunen. Når vi skulle til Marielund eller Bramdrupskov, lejede bedstefar en droske, der holdt altid to foran Hattings café i kælderens ved siden af Rådhuset. Den mest attræde plads var for vi børn på bukken ved siden af kusken, for den, der sad der, fik lov til at holde tøm-

men, når vi var på lige vej, og hesten travede roligt af sted. Dengang havde man god tid. Det blev noget andet, da bilerne kom, jeg husker tydeligt min første tur. Far, mor og vi børn blev proppet ind i den mærkelige vogn, der kunne køre ved egen kraft. Turen gik til rektor Bruuns villa på Fredericiavej, hvor bilen vendte under stort besvær, og så tilbage igen. Det gik alt for hurtigt, syntes vi, men spændende var det. Hvis vejret ikke var godt nok til en udflugt, kom vi i stedet for på konditori, det var som oftest hos Buhl i Klostergade, han havde nemlig de lækreste kager. Hans napoleonskage til 5 øre var en himmerigmundfuld. En dag vi sad der, kom en dreng løbende ind i konditoriet og råbte: »Der går en mand på vandet nede i havnen«. Vi lod kage være kage og løb derned, og ganske rigtigt, der gik virkelig en mand på vandet, vi havde aldrig set noget lignende. I dag kender alle børn vandski.

Når vi skulle til konditor Buhl stillede far som betingelse, at vi enten hen eller hjem skulle gå gennem Brostræde, far holdt så meget af det stræde, og så med sorg, hvordan idyllen efterhånden forsvandt, takket være store nybygninger, og når nu Føtex snart påbegynder bygning af et kompleks på hjørnet af Søndergade og Brostræde, er det sket, så vil Brostræde kun være et skønt minde.

Mor og vi fire børn havde i mange år sæsonkort til fjordbådene, da var der noget ved at sejle. Der var 4 både: Freja, Frigga og lille Kolding sejlede turen til Løverodde, Fænø, Elvighøj og Christiansminde. Hvis vi ville videre, kunne vi ved Fænø stige om til Dan, der sejlede til Middelfart og Fredericia. Den tur yndede vi særligt, for Dan var en ret lille båd og gyngede så dejligt i bæltet. Hver onsdag var der på Fænø koncert af et harmoniorkester fra Hader-

slev, dirigeret af den dengang så kendte og dygtige kapelmester Hugo Høhn. Det var altid festdage, orkestret spillede godt og mange mennesker, tyskere og danskere samlede sig foran tribunen og nød den lødige musik. Når den tyske båd hen under aften sejlede mod Haderslev, stod vi danskere og vinkede, der kippedes med flåget, musikken spillede, og kapelmester Høhn stod på kommandobroen, iført slængkappe og hilste med sin høje hat som tak.

I gamle dage var der meget mere hjemmeliv og hjemmehygge, end der er i dag. Hvor husker jeg tydeligt vore aftener i barndomshjemmet. Når far kom hjem fra musikhandlen, og vi havde spist, samlede vi omkring bordet med petroleumslampen og far læste eventyr for os af H. C. Andersen eller Grimm. Det kunne også hændes, at far selv lavede nogle historier, som vi syntes var de allerbedste, fordi far altid fortalte dem sådan, at vi selv optrådte i dem. Da vi blev større og lærte at spille, samlede vi om aftenen i musikstuen omkring flyglet. Far og mor var de milde kritikere, og vi fire poder forsøgte os med fire-hændig klavermusik, violin og klaver. En trio kunne vi også præstere, idet jeg lærte at spille cello. Min bror Felix havde store evner for violinspillet, og blev da også en dygtig violinist efter studieårene hos den gudbenådede violinspiller, kgl. kammermusicus Peder Møller. Der var altid musik i vort hjem, mor arrangerede ofte musikaftener, hvor hun samlede musikinteresserede og musikudøvende mennesker, og alle, der kunne spille skulle give deres bidrag. Traktementet disse aftener var ganske enkelt, det betød så lidt, det var musikken, der samlede og bar på disse aftener. Det opretstående klaver havde dengang hæderspladsen i de fleste hjem, det hørte med til almindelig dannelse, at børn lærte at spille klaver. I dag er det de fleste steder

Frk. Minnas fødselsdag, 1904. Midt i første række, i stribet bluse, ses Rachel Juhl mellem skolekammeraterne.

Elever fra Døtreskolen fotograferet på frk. Smiths fødselsdag, 1908.

ombyttet med et TV-apparat og en radio. Første gang jeg hørte radio var hos afdøde kantor Lund, en af hans sønner havde lavet et modtagerapparat, det var med øreklapper, så vi måtte skiftes til at høre. Såvidt jeg husker var det en opera, det var ikke just nogen ørenlyst, da der var meget skrat-ten, men vi var alligevel meget be-taget, og syntes det var lidt af et under, vi oplevede. Da radioen kom frem, frygtede far, at det ville skade grammofon- og pladesalg, men far trøstede sig med disse ord: »En grammofon spiller når De vil, hvor De vil, og hvad De vil«, og det var jo rigtigt, en radioudsendelse kunne man ikke få igen, når det passede en.

Min skoletid faldt i to afsnit, idet jeg tog mellemskoleeksamen fra Kolding Døtreskole, og studentereksamen fra Kolding højere Almenskole. Som 4-årig kom jeg i Døtreskolens børnehave, og da jeg var 6 år, begyndte jeg min rigtige skolegang. Skolen blev ledet med mild myndighed af frøken Frederikke Smith, godt støttet af den blide frøken Ellen Møller. Hele lærerindestaben tog sig meget af hver enkelt elev, der blev passet godt på os, og jeg husker, at når det var regnvej, måtte vi kun komme på legepladsen i frikvartet, hvis vi havde hele såler i støvlerne, for ikke at risikere en forkølelse. Jeg havde fået en hvid ulden bluse foræret og tog den på i sko-

3^{die} Oplag.

De smaa Elevers Bog

Til Ursula og Malin

50

5 og 6 tonige

Småstykker
i
G Nøglen

For de første Begyndere i Klaverspil.

II

KOLDING · MUSIKHANDEL ·
HANNIBAL · MARCUS

len en vinterdag for at vise mine kammerater den. Det blev kun en kort fornøjelse, for frøken Smith henstillede venligst til mig, at gemme den til det blev sommer, hun mente, den var for lys og kold til vinterbrug. Typisk for pigeskolen var også dette, at når en i klassen fik f. eks. et nyt forklæde, som alle småpiger gik med dengang, varede det ikke mange dage, før hele klassen havde magen til. Vi soldede meget, efter skoletid skulle vi altid ned til bager Nielsen, der havde forretning i kælderens lige ved siden af skolen. De fleste af vore karakterpenge lagde vi hos ham, og hans lunkne æblesnitter med flormelis på til 5 øre var den højeste nydelse. Da vi blev større, flyttede vi vor soldetur til Søndergade, hvor frøken Graa havde de lækreste chokoladestænger, jeg nogensinde har smagt, et figenbrød kostede 5 øre og en abrikosstang 10 øre, det var alle tiders.

Der var mange hyggelige fester på skolen, hvor vore forældre altid var med. Da opførte vi forskellige små litterære ting. Jeg husker bedst, da jeg som prinsesse, iført en af min bedstemors silkekjoler, som nu findes på Museet, sammen med 4 af mine kammerater på fransk foretog: "Trois jeune Tambour". Jeg husker netop dette, fordi jeg stod på en meget høj stige bagved kulissen, der forestillede kongeslottet, fra hvis vinduer jeg sang til mine 3 bejlere, rystende af angst for at falde ned.

Når jeg havde fødselsdag, var

hele klassen med, og takket være fars musikhandel havde jeg en attraktion ud over det almindelige, nemlig en fonograf. På den satte far en voksvalse til optagelse, og vi piger stillede op i en lang række og gik en efter en hen og sagde vort navn ind i tragten. Bagefter da far kørte valsen, og mine veninder hørte deres egne stemmer, var de helt målløse, kunne slet ikke forstå, hvordan det kunne gå til, og når man så tænker på i dag, hvor en båndoptager er en ganske dagligdags ting.

Det var en stor overgang at komme fra Døtreskolen over i Kolding højere Almenskole, hvor Georg Bruun dengang var rektor. Forholdene var mere frie, og jeg kunne lide samværet med drengene, som var i majoritet, der var 11 drenge og 2 piger, dengang var det ikke almindeligt, at piger blev studenter.

Der var kun en linje, den nysproglige, så der var ikke noget at vælge imellem. Jeg kom i klasse med Vagn Bro, han var allerede som dreng kvik og morsom. Han gjorde sig gældende på mange måder. Rektor var en dygtig skoleleder og en fremragende pædagog, men han var streng i sine principper, hvad jeg fik at mærke.

Ved en velgørenhedskoncert, hvor et lille damekor, under ledelse af fru pastorinde Brandt, sang Gades »Agnete og Havfruerne«, måtte jeg træde ud af havfruernes række og synge Agnetes soloparti, da fru Jenny Stotz, hvem partiet

var tildelt, blev forkølet. Jeg klarede mig pænt, fik en venlig omtale i avisen, og var så glad, da jeg gik i skole næste dag, men glæden varede kun kort, for hen på formiddagen blev jeg kaldt op til rektor på kontoret, og det vidste vi alle betød ikke noget godt. Mens jeg gik derop, tænkte jeg på, hvad jeg havde bedrevet, men jeg var mig ikke noget ondt bevidst. Da jeg kom ind på kontoret, sad rektor og rettede stile, han så op og sagde koldt: »Jeg har læst i avisen, Rachel, at Du har sunget til en koncert, det må ikke gentage sig, så længe Du går her på skolen, må Du ikke optræde offentligt. Andet var der ikke«. Men det var sandelig også nok, jeg husker, jeg var rasende og slet ikke forstod rektors indstilling – men rektor Bruun sagde man ikke imod. Vagn Bro var ude for noget af det samme, da han blev udnævnt til anden revisorsuppleant i V.U., og det stod at læse i Kolding Folkeblad, han fik ligesom jeg, påbud om ikke offentlig at deltage i politik, så længe han var elev på skolen. Han fortæller morsomt om det i sin erindringsbog.

Det er noget andet i dag, hvor der holdes vælgermøde i skolen, og skolens sangkor synger til koncerter rundt om.

De 3 år på Almenskolen var ellers lykkelige år, jeg var glad for mine kammerater og for skolen med sine traditioner. Kransegilder og majfester er minder for livet. –

I det musikalske og musikglade hjem spillede både forældre og børn. Her gives den slidte forside af »De smaa Elevers Bog«, som musikhandler Marcus til-egnede sine to små piger, Ursula og Malin.

med DAUGAARD rundt i Europa

H. DAUGAARD SPEDITION

som er grundlagt i 1915, er en stadig ekspanderende virksomhed, der i kraft af dygtigt personale og mange års erfaring kan betjene Dem inden for spedition og transport. »Med H. Daugaard rundt i Europa« er et slogan, vi stadig lever op til.

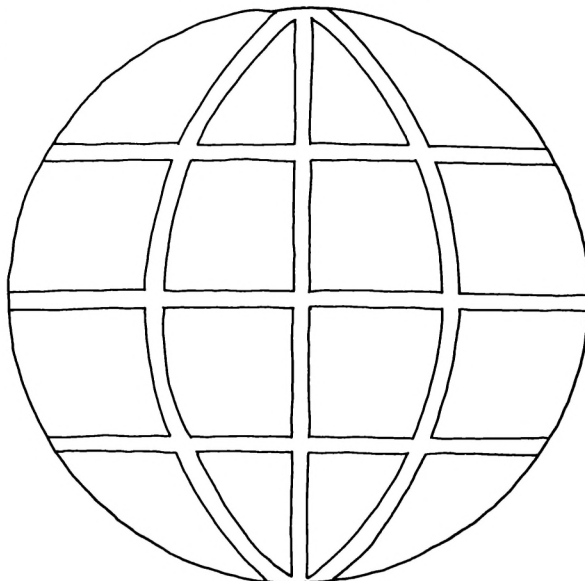
H. D. TERMINALER

ligger lige ved kaj og jernbanespor og har alle moderne hjælpemidler, trucks og selvkørende kraner.

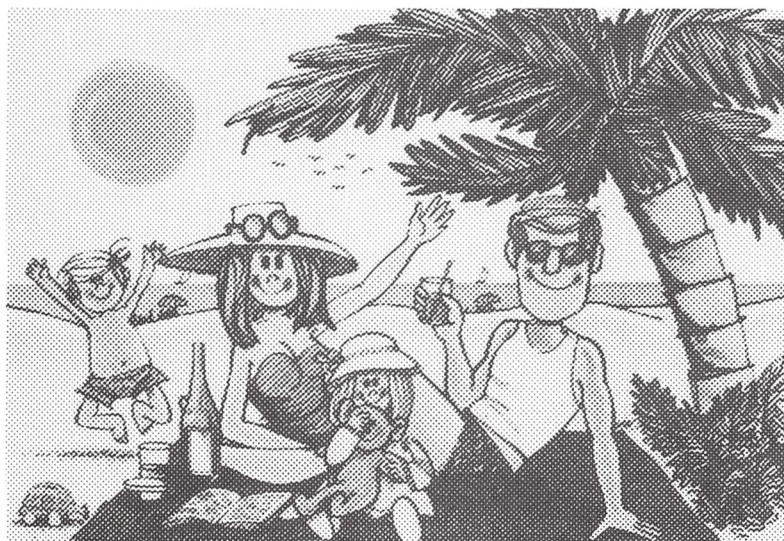
Benyttes bl. a. til opbevaring af stykgods og som fjernlager til senere distribution.

H. Daugaard

Int. transport & spedition
Toldbodgade, Kolding - Tlf. (05) 52 12 44 - Telex 5 13 10

♪ Solskin kan man altid finde. ♪

Lidt hver lønningsdag bli'r til
meget i ferien... +rente

Arbejdernes Landsbank kan tilbyde en spareordning, som giver mulighed for at foretage en opsparing til f.eks. ferien eller til at betale ekstraudgifter i forbindelse med julen. Renten er god (12 mdr. renten). Pengene vil altid være til udbetaling 2 gange årligt f.eks. i juni og december. Vores konsulenttjeneste har medvirket ved tilrettelæggelse af sådanne spareordninger på flere arbejdspladser og er naturligvis også til rådighed, såfremt der er interesse på din arbejdsplads.

Solskinskonto

**ARBEJDERNES
LANDSBANK**

Filialen i Kolding Jernbanegade 40, 6000 Kolding, Tlf. (05) 53 88 77

Sangens syv ypperstepræstinder

af Gunnar A. Engberg

Musikforeningen af 1880 holdt koncert med »lokale kræfter« på Hotel Kolding den 28. januar 1934. Det var foreningens bestyrelse, der havde taget initiativet dertil, og fru Jenny Stotz havde påtaget sig at samle et damekor til at optræde ved den lejlighed.

Det havde for så vidt ikke været vanskeligt for hende at imødekomme bestyrelsens ønske, som der allerede i 1922 var dannet en dobbeltkvartet i Kolding: fire damer, hvoraf Jenny Stotz var den ene, og fire herrer. De blev akkompagneret af frk. Henny Hansen. Dobbeltkvartetens største bedrift var opførelsen af Gades Frühlingsphantasie, op. 23, i teateret den 24. marts 1925 for Kolding Herreds Landbrugsforenings medlemmer. Af de damer, som medvirkede ved denne koncert, dannedes grundlaget for det nye kor.

Jenny Stotz (1890–1951) var naturligvis med som lederen. Hun havde en smuk stemme (sopran) og brugte den på en naturlig måde med klog og sikker holdning. Nogen egentlig sanguddannelse havde hun ikke. Hun fortalte engang i et interview, at hun var født i Marstal i 1890. Forældrene døde, da hun var ganske lille, og hun blev derfor opdraget hos forskellige slægtninge i Thisted, i Århus og i Randers. I 1906 fik hun en plads som »ung pige til selskab og nytte« hos familien konsul Eff i Kolding. Allerede to år efter blev hun gift med den ti år ældre manufakturhandler Carl Fr. Stotz, Adelgade 4, og

derfor, sagde hun i interviewet, blev spørgsmålet om at hellige sig sangen »aldrig aktuelt«.

En hovedkraft i det nye kor blev fru Else Hansen, sopran, (1894–1972). I modsætning til fru Stotz havde hun en omfattende sanguddannelse. Hun fik undervisning af Birgit Engell og afsluttede sin uddannelse hos den internationalt anerkendte professor Paul Lohmann i Tyskland. Fru Else Hansen var gift med direktør Fr. Hansen, I. A. Hansens teglværk, Seest. Hun virkede som sang- og talepædagog.

Endnu et af dobbeltkvartetens medlemmer kom med i det nye kor. Det var Anna Elisabeth Windfeld (1890–1944). Hun blev gift med manufakturhandler Axel Hansen og blev derefter kaldt fru Axel Hansen. Siden ca. 1913 deltog hun i amatørsangernes virksomhed; hun var altsangerinde. Hun fik nogen sangundervisning af musikhæderinde frk. Gjørup og af Else Hansen.

Fra dobbeltkvartetten overtog det nye kor også akkompagnatricen. Det var Henny Hansen (f. 1903). Hun var datter af instrumentmager og pianoforhandler Christen P. Hansen, Markdannersgade 9. Henny Hansen blev student i 1921. Hun fik en solid uddannelse som pianist. Den afsluttede hun som privat elev af Mary Schou, der var lærerinde på Det kongelige danske Musikkonservatorium. Henny Hansen holdt sin debutkoncert i Unge Tonekunstneres Selskab i Hornung &

Jenny Stotz ledede sangkoret *Septimen* fra det oprettedes i 1933 til dets sidste optræden i 1939.

Else Hansen var sopransangerinde og en bærende kraft i sangkoret *Septimen*. Foto 1939.

Møllers sal i København den 11. marts 1930, og hun fik pæne anmeldelser. Derefter nedsatte hun sig som musikhæderinde i Kolding.

Den 9. november 1930 fandt der en stor musikalsk begivenhed sted i Kolding. Da opførtes korværket *Koldinghus*, som var komponeret af den da endnu ganske unge Svend Erik Tarp fra Kolding. Alle de bedste amatørkræf-

Henny Hansen akkompagnerede sangkoret Septimen. Foto ca. 1932.

ter i byen var samlet om at føre dette værk frem. Således blev de to mandlige partier udført af medlemmer af dobbeltkvartetten, barytonsangeren Holger Kelstrup og tenoren Ejnar Brandorff.

Det eneste kvindelige soloparti i Koldinghus blev sunget af fru Andrea Markussen (sopran), og hun blev derfor helt selvfølgeligt anmodet om at være med i det nye damekor. Fru Markussen (f. 1904) var gift med bestyreren af Højskolehjemmet, Knud Markussen. Hun havde modtaget en betydelig sanguddannelse, som hun havde afsluttet som elev af kongelig kammersangerinde Ely Hjalmar.

Hvis man beskæftigede sig med musik i Kolding i begyndelsen af 1930'erne, kom man ikke uden om navnet Marcus. Ikke blot havde Hannibal Marcus en musikforretning i Adelgade 1, men alle i hans familie var udøvere af musik, og datteren Rachel (1894–1974) var derfor vokset op dermed. Hun sang og spillede klaver, men også cello. Hun blev student 1912.

Den 9. januar 1916 havde hun sin første offentlige optræden som sangerinde ved Capellakorets koncert. Så rejste hun ud med teaterdirektør Helsingreens omrejsende selskab som ung skuespillerinde på provinsturné. Men allerede året

efter var hun hjemme igen og hjalp til i faderens forretning. Hun blev gift Juhl og blev en dygtig musiklærerinde. Hun kom med i det nye kor, hvor hun sang mellemstemmen.

Til at synge mellemstemme fik koret desuden tilslutning af fru Ingeborg Andreasen (f. 1901), gift med prokurist Thorvald Andreasen, Sydjysk Korn- og Foderstokompagni. Hun var uddannet af musiklærerinde frk. Pauline Halting, Kolding.

Det sidste medlem af det nye kor blev altsangerinden frk. Ellen Ravn Nielsen (1911–1969). Hun blev ansat som lærerinde på Riis Toft skole i 1936. En halv snes år efter blev hun gift med sanginspektør Rudolf Grytter og flyttede til København.

Koret bestod derefter af tre sopranner, to mellemstemmer og to alter.

Korets syv damer samledes første gang hos fru Stotz en dag sidst på året 1933. Siden holdtes prøverne rundt om i hjemmene, foruden hos Stotz især hos Markussen og Axel Hansen. Man tør formode, at Jenny Stotz på det første møde har haft nogle forslag at lægge frem, højst sandsynligt efter at have talt med Else Hansen derom. Gennem fælles drøftelse fandt man derefter frem til, hvilken musik man ville tage op og sætte på programmet, og hvordan partierne skulle fordeles mellem sangerinderne. Derefter splejsede man til noderne. Koret skulle også have et navn. Det kom til at hedde Septimen. Denne benævnelse valgte man, fordi den stammer fra musikkens fagsprog, og fordi den er afledt af latin septem, der betyder syv.

Nogen tid derefter mødtes sangerinderne igen. De var egentlig alle solister, og det gjaldt derfor i første omgang om at arbejde deres stemmer sammen. Nogen dirigent var der ikke. Man talte med hinanden om det.

Septimens første koncert holdtes som sagt i Musikforeningen af 1880 på Hotel Kolding den 28. januar 1934. Der var den aften desuden en strygekoncert på programmet.

Damerne opførte Niels W. Gade: Agnete og Havfruerne (1848), hvor Else Hansen havde solopartiet med Agnetes vuggesang. Hendes lyse sopran passede godt til Gades stemningsfulde musik. De øvrige seks damer dannede havfruekoret.

I en senere afdeling af samme koncert sang Else Hansen en række nordiske sange af Heise, Sjøgren og Carl Nielsen, og Henny Hansen akkompagnerede hende.

Den umiddelbare sangglæde, hvori Septimens damer forenedes, fornemmedes så tydeligt af tilhørerne ved koncerten, at da Dansk Kvindesamfund, Kolding afdeling, året efter (den 3. juli 1935) fejrede 30 års jubilæum med en fest, hvortil den amerikanske gesandt i Danmark, Mrs. Bryan-Owen, blev indbudt, fandt man, at det bedst egnede at fremføre ved denne fest for kvindesagen var Septimens første koncert, som derfor blev gentaget ved den lejlighed.

I 1936 opførte organist Hjalmar E. Jakobsen ved Kristkirken sin første oratoriekoncert, Händels Messias, og deri medvirkede både Else Hansen og Ingeborg Andreasen som solister. Septimens næste koncert fandt derfor ikke sted før i 1937.

Ved tilrettelæggelsen af programmet for Septimens første koncert havde man taget hensyn til, at medlemmerne egentlig alle var solosangerinder, og solosang havde derfor været en væsentlig del af programmet. Ved koncerten den 6. april 1937 derimod holdt man sig udelukkende til korsange. De fremførtes ved en aften i Musikforeningen af 1880, hvor Privatork-

Privatorkesteret den 5. april 1938 med organist Jakobsen som dirigent og Henny Hansen som solist. I forreste række fra venstre Poul Jensen, lærer (violin I). Fru Vilstrup (violin I). Fru Rachel Juhl (flygel). Fru Jenny Stotz (harmonium). Frk. Henny Hansen (solist). Jakobsen, organist. H. Madsen, musikhandler (violin II). Peter Nielsen, musiker (bas). I anden række fra venstre Chr. Bækgaard, lærer (violin I). Børge Krag, musiker (violin II). Frk. Celia Hummelgaard (violin I). Frk. Viola Kjær (violin II). Aage Lund, bogholder (violin I). Karl Munk, lærer (viola). Kaj Petersen, bankassistent (cello). E. Ørkild, læge (cello). E. Kühlmeier, maler (violin II). Anglars Nielsen, bogholder (bas).

steret under organist Jakobsen indledede med Beethoven: Symfoni nr. 2, D-dur, opus 36. Derefter fulgte så Septimen med seks Brahms-lieder og fire danske romancer, bl. a. Barnekow: I lunden sang så sødt en fugl. Særlig de seriøse sange var »af en uangribelig renhed og ynde«, og i disse smeltede de solistisk prægede stemmer sammen, så en koncertanmelder følte sig beføjet til at bruge udtrykket »vore sanglige ypperstepræstinder«.

I den følgende tid lagde organist Jakobsen stærkt beslag på Septimens medlemmer. Da han opførte Gades Elverskud den 9. november 1937, medvirkede både Jenny Stotz og Andrea Markussen. Ved en koncert, som Privatorkesteret afholdt den 5. april 1938 med organist Jakobsen som dirigent, spillede Henny Hansen Händels koncert i g-mol med orkesterledsagelse. Herom skrev en anmelder: I Henny Hansens spil var der . . . ingen bluff. . . hun er helt igennem reel, og derfor har hun fasthed og klarhed til at spille Händel.

Senere det samme år, den 20. november 1938, opførte organist Jakobsen sin anden oratoriekoncert, Mendelssohn-Bartholdys

Paulus, hvor Else Hansen var solist. Ikke nok med det, men på den samme tid og inden for et år optrådte Else Hansen, Jenny Stotz og Andrea Markussen som solister ved kirkekoncerter i Kolding, dels i Sct. Nicolai og dels i Kristkirken. Med så mange store opgaver til Septimens medlemmer er det forståeligt, at koret ingen koncert gav i 1938.

Først den 15. februar 1939 sang Septimen igen i Musikforeningen af 1880. Som ved tidligere lejligheder blev der hertil føjet en instrumentalkoncert, denne gang ved Henny Hansen og den islandske violinist Einar Sigfusson. Disse to kunstnere havde tidligere flere gange optrådt sammen, både i København og i Kolding. Ved koncerten i Musikforeningen af 1880 spillede de Hartmanns suite for klaver og violin, opus 66, og Gades sonate nr. 2, opus 21.

Septimens program var bygget op i tilslutning dertil, idet det var af romantisk, lyrisk art. I koncertens første afdeling sang damekoret Gades »Løvspring«, »Sommernat« og »Løvfald«. I anden afdeling sang de »To Madonnasange« af Lange-Müller. Sidste afdeling af programmet bestod af Otto

Mallings »Bækken« og »Troubadouren«.

Der var enhed og linje over programmet for denne koncert, som blev Septimens sidste. Det er værd at lægge mærke til, at programmet i 1939 var af samme romantiske art som programmet for damernes første koncert i 1934, og det ses, at Gade var Septimens foretrukne komponist fra først til sidst.

Septimens koncerter i Musikforeningen af 1880 var alle velbesøgte, og de var således en god hjælp for denne forening, der i 1930'erne havde store økonomiske vanskeligheder. I mange andre danske købstæder måtte musikforeningerne lukke i disse år. Men Septimen bidrog til, at den skæbne ikke overgik Kolding.

Så kom krigen og besættelsen. Det blev vanskeligt for Septimens medlemmer at gennemføre prøveaftenerne. Musikforeningen af 1880 fik samtidig en meget stor tilgang af nye medlemmer, så den fik bedre råd end før til at indforskrive fremmede kunstnere.

Det var disse ændringer af tidens forhold, der medførte, at Septimen indstillede sin virksom-

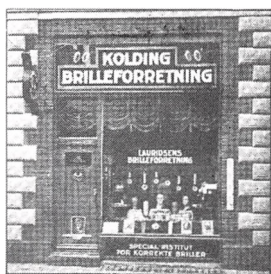
hed. Men som en naturlig konsekvens af, at Jenny Stotz havde været den ledende kraft i Septimen, blev hun indvalgt i bestyrelsen for Musikforeningen af 1880 i 1939, og hun blev denne forenings formand fra 1948 til sin død i 1951. Jenny Stotz er således et af de mere betydelige navne i Kolding bys musikhistorie.

JYLLANDS CLICHÉFABRIK A/S

Telefon (05) 520611

Kolding

Briller i mere end 50 år • 1929–1980

Kay Lauridsen

Optiker og optometrist

Jernbanegade 8 • Kolding

Tlf. (05) 520941

KONRAD JØRGENSENS BOGTRYKKERI A/S

L. Fuglsang & Sønner

Slotsgade 10 . Kolding . Telefon (05) 521488

Bøger . Alle slags tryksager . Eget bogbinderi

De Gamles Hjem – Låsbyhøj i 70 år

af Birgitte Dedenroth-Schou

Ubemidlede gamle mennesker, der ikke længere var i stand til at tjene til livets ophold, og hvis børn eller andre slægtninge ikke havde mulighed for at tage sig af dem, var før loven om aldersomsunderstøttelse af 1891 henvist til at søge fattighjælp, og modtagelse af fattighjælp betød bl. a. at man mistede sin valgret og risikerede at blive anbragt på byens fattiggård.

Med loven om aldersomsunderstøttelse blev forsørgelsen af de gamle, d.v.s. de, der var fyldt 60 år, udskilt fra fattigvæsenet, og de, der modtog denne form for understøttelse, mistede ikke deres valgret. Det var dog kun værdigt trængende, der kunne komme i betragtning. Man måtte ikke selv være årsag til den nød, man var kommet i, f. eks. ved at have foræret, hvad man havde, til sine børn, og man måtte ikke inden for de sidste 10 år have modtaget fattighjælp. Man skulle også de sidste 10 år have haft ophold i Danmark og ikke være dømt for en vanærende handling.

Ved lovens ikrafttræden oprettedes i Kolding byråd et stående udvalg til at behandle ansøgninger om aldersomsunderstøttelse. Ud-

valgets formand var frem til 1909 borgmester Schjørring. Han havde til sin hjælp ved arbejdet overbetjent Nielsen, Skjelskør-Nielsen kaldet, der havde titel af undersøger. Det var ham, der tog ud til dem, der søgte understøttelse, af lagde rapport om deres forhold, og herudfra skønnede så borgmesteren sammen med det øvrige udvalg, hvor meget de pågældende kunne tilkomme af de kommunale midler. Der var nemlig ikke i loven fastsat bestemte takster for understøttelsens størrelse – det blev først indført med loven om aldersrente i 1922 – og understøttelsen kunne bestå enten af penge eller naturalier eller en kombination af disse. Holdningen var, at de ikke skulle have mere, end det var strengt nødvendigt.

Mange af de gamle levede under elendige forhold. Den industrielle udvikling havde medført, at der i byerne blev stadig flere lønarbejdere, som kun havde råd til at bo i små lejligheder og dermed ikke havde plads til at huse den ældre generation. Derfor boede de svage gamle i mange tilfælde i små, mørke og uhygiejniske værelser.

For at give de ubemidlede gamle en tryk alderdom under ordnede forhold var man omkring århundredskiftet i flere større kommuner begyndt at bygge aldersoms-hjem eller som det officielt kaldtes »asylers for aldersomsunderstøttede personer«.

Ønsket om at få bygget et aldersoms-hjem i Kolding blev først fremført af socialdemokraten redaktør Knud Hansen, der var blevet indvalgt i byrådet ved valget i 1906. Højremanden læge Hempel var med på ideen, og de fik byrådets bemyndigelse til sammen med Kolding-arkitekten A. Hagerup at tage på en studierejse for at bese nogle af de allerede eksisterende aldersoms-hjem i bl. a. Århus, Ålborg og Vejle. Det, der gjorde stærkest indtryk på dem, var at se, hvor tilfredse beboerne på disse hjem var. 5. december 1907 forelagdes i byrådet tegninger og overslag over et aldersoms-hjem i Kolding, men p.g.a. den herskende høje rentefod vedtoges det at udsætte sagen indtil videre. Aldersomsunderstøttelsesudvalget prøvede at få det igennem i byrådet i december 1908, men da var man for nær ved byrådsvalget i

marts 1909 til, at man vovede at binde det nye byråd til et så stort projekt.

I det nye byråd var der imidlertid ingen tvivl om, at byen skulle have et alderdomshjem og, at det skulle være den statelige bygning som arkitekt Hagerup havde udarbejdet tegningerne til, selv om Kolding Avis i tiden op til byrådsvalget havde skrevet, at det var aldeles unødvendigt at bygge, som det hed, »et nyt slot til alderdomshjem«, skatteprocenten ville blive alt for høj – den lå på dette tidspunkt på 8,8 % – og en beskeden tarvelig bolig ville passe bedre til de fattige gamle. Det vedtoges enstemmigt i byrådet den 5. august 1909 og ved andenbehandlingen den 19. august besluttedes det, ligeledes enstemmigt, at De Gamles Hjem skulle ligge på Markedspladsen for enden af Låsbygade og mellem den gamle og den nye landevej til Vejle. Hjemmet skulle have plads til 80 gamle.

Alderdomsunderstøttelsesudvalget bestod efter valget i marts 1909 af venstremanden, brygger Anton Lorenzen, der var udvalgets formand, socialdemokraterne Knud Hansen og uddeler J. P. Jensen samt læge Hempel og sagfører Viuff, der repræsenterede Kolding landsogn. Kolding landsogn var indtil 1930 en selvstændig kommune, der dog havde skole-, kirke- og socialvæsen fælles med Kolding kommune.

Anton Lorenzen var nyt medlem af Venstres byrådsgruppe, men havde allerede en årrække været medlem af Venstreforeningens bestyrelse og Venstres repræsentantskab. Han var født 1868 i Uge ved Åbenrå og var som 16-årig sammen med sine forældre indvandret til Kolding, hvor han fik arbejde i tapperiet på Slotsmøllen og der avancerede, til han til sidst blev brygger. I 1897 var han medstifter af og blev den første formand for bryggeriarbejdernes fagforening i Kolding, og skønt han

var venstremand, viste socialdemokraterne ham deres fulde anerkendelse.

Lorenzen fortalte senere, at det var ikke noget let arbejde, han fik som formand for alderdomsunderstøttelsesudvalget. De gamle op søgte ham daglig – også på Slotsmøllen – for at få hjælp og til sidst blev han nødt til at avertere, hvornår han kunne træffes i sit hjem i Allégade. »Jeg opdagede dengang«, fortsætter han, »at de, der klagede sig mest ikke altid var de, der havde det værst, og jeg gjorde det derfor til en regel altid at besøge de gamle i hjemmene først, inden jeg tog stilling til noget«. (Interview i Jydske Tidende 27.2.1938).

Det var således en mand med viden om de gamles forhold, der i den tale, hvor han forelagde alderdomsudvalgets forslag til bygning af et alderdomshjem, sagde:

»At der er trang til dette hjem er udvalget overbevist om, de gamle lider under de nuværende forhold, dårlige lejligheder, dårlig forplejning og først og fremmest mangel på renlighed, alle disse mangler afhjælpes ved et hjem. Det er udvalgets håb, at det vil blive her som i andre byer, at alderdomshjemmet vil blive absolut den mest populære institution i byen, og hvad vil det ikke sige for dem, som kun har fra hånden i munden, som slider ærligt og trofast for at holde sig fri af fattigvæsenet, men når de bliver gamle og ikke kan mere, så at kunne glæde sig ved tanken om, at byen har rejst et hjem for de gamle, hvor de kan få en god pleje, god mad og god renlighed, kortsagt, hvor de ikke behøver at have næringssorger. Derfor er det også udvalgets ønske, at denne sag ikke skal være en partisag, men at alle rådets medlemmer enige og samdrægtige vil løse denne opgave til ære for vor by og til gavn for vore gamle.«

Ud over at hjemmet ville være et godt sted at bo for de fattige

Økonom Anton Lorenzen fotograferet ca. 1925.

gamle, tænkte man naturligvis også på kommunens økonomi. Udgiften til alderdomsunderstøttelse var steget stærkt; det, der især kostede dyrt var plejelønnen til de meget gamle, der ikke kunne klare sig selv uden fremmed hjælp, og det var jo først og fremmest dem, der skulle bo på hjemmet. Anton Lorenzen havde foretaget en beregning, der viste, at 80 personer i regnskabsåret 1908–09 havde kostet kr. 28.531 i alderdomsunderstøttelse, mens årsudgiften på et alderdomshjem for de samme 80 personer ville være kr. 28.250.

Hjemmets placering vakte nogen diskussion. Først var tænkt på et hjem i Hospitalshaven ned til Slotssøens bred, men det måtte opgives og til sidst stod valget mellem Stejlbjerg og Markedspladsen. Knud Hansen, læge Hempel og arkitekt Hagerup var mest stemt for Stejlbjerg, for her havde beboerne mulighed for at spadserere i rolige omgivelser, men Lorenzen talte stærkt for Markedspladsen, først og fremmest fordi de gamle skulle være i kontakt med byen og dens liv. Det var også Lorenzens fortjeneste at facaden kom til at vende mod øst mod Låsbygade og hele færdsejen i centrum, så beboerne havde noget at se på fra deres vinduer, han mente det var vigtigere end »syd- vendt ro«. Hagerup havde i første

omgang vendt facaden mod Vejlevej for at så mange værelser som muligt kunne vende mod syd.

Udvalget for alderdomsunderstøttelse valgte selv at agere byggeudvalg og udbydelsen af arbejdet i licitation påbegyndtes i oktober 1909. Allerede 17. marts 1910 var bygningen rejst. I den anledning samledes byrådet på bygningen sammen med byggestrengene, svendene og arbejderne. De sidste modtog som dusør for veludført arbejde 3 kr. hver.

Arkitekt Hagerups smukke hvide palæbygning med hovedbygning og to sidefløje rejste sig højt og frit i landskabet og fra dets vinduer var der en storslået udsigt ud over byen og fjorden. Følgende firmaer og håndværkere medvirkede: firmaet Forsberg og Wellin (granitarbejdet), fabrikant I. A. Hansen (murerarbejdet), tømrermester Peter Jensen (tømrerarbejdet), tømrermester H. L. Hansen (snedkerarbejdet), firmaet Albrechtsen og Madsen, København (varmeanlægget), malermester Bork, blikkenslagermester Steinfath, glarmester Nielsen, installatør Brems (el-installationer) og Joh. Bach (indlæg af w.c., vand og gas). Køkkenet og vaskerum blev forsynet med alle samtidens bekvemmeligheder.

I højres byrådsgruppe mente man, at der blev bygget for flot, men ved indvielsesfesten den 5. november 1910 sagde Knud Hansen, at der var ikke ødslet hverken indvendigt eller udvendigt, alt var udført enkelt og fri for unødvendig pynt.

De Gamles Hjem blev bygget til at huse 80 gamle og kom til at koste kr. 176.747,48 dvs. kr. 2209 pr. seng. Det var noget dyrere end De Gamles Hjem i Vejle, der var indviet 1908. Årsagen hertil var dels, at der dér var flere 2-sengsværelser, dels at taget blev givet mansardform således at man ved en ringe omkostning kunne indrette værelser til yderligere 18 beboere her.

Beboerne i festsalen. I baggrunden Økonom Anton Lorenzen og hans kone.

En af beboerne i sin hyggelige stue.

Køkkenet på Låsbyhøj lige i starten. Midt i billedet fru Lorenzen. Til højre fru Didrichsen. Nu som dengang indtager beboerne måltiderne på deres værelse.

Som leder af hjemmet ansattes fra 1. oktober 1910 formanden for alderdomsunderstøttelsesudvalget Anton Lorenzen med titel af øko-

nom. Han udtrådte samtidig af byrådet. Den 15. oktober 1910 flyttede de første 34 gamle ind på hjemmet.

I reglementet for De Gamles Hjem, der godkendtes af indenrigsministeriet i november 1910 hed det, at hjemmet var bestemt til at optage trængende, der var berettigede til at få alderdomsunderstøttelse, og som skønnedes p. g. a. høj alder eller større svagelighed mest hensigtsmæssigt at kunne forsynes på hjemmet. Efter en længere diskussion i byrådet vedtoges det i juli 1910, at ingen kunne optages mod betaling. Først i begyndelsen af 1950'erne er denne beslutning ændret.

Beboerne blev på hjemmet forsynet med alt, hvad der var nødvendigt – mad, vask, lægehjælp og medicin. Desuden tøj, hvis de ikke selv kunne fremskaffe det. Til småfornødenheder udbetaltes til hver beboer 35 øre ugentlig – i dag er beløbet steget til 365 kr. om måneden.

Ved optagelse i hjemmet bestemte udvalget, hvilke af den pågældendes personlige ejendele, der kunne komme med. Der var udbredt forståelse for, at de skulle have så meget som muligt med, så det virkelig kunne blive et hjem for dem.

Spørgsmålet om nydelse af spirituose drikke på hjemmet vakte også en del diskussion i byrådet. Man enedes dog om, at det måtte kunne tillades, men misbrug ville have til følge, at den pågældende ville blive udvist fra hjemmet.

Overtrædelse af reglementet, navnlig uorden, uhøflig og usømmelig optræden over for hjemmets betjening eller uforligelighed i omgang med de øvrige beboere kunne medføre, at den pågældende ville miste ugepengene for kortere eller længere tid, evt. helt blive bortvist fra hjemmet.

Beboerne skulle såfremt deres helbredstilstand tillod det selv rede deres senge, holde deres værelser rene og ryddelige og deres bohaverne propert og ordentligt, som der stod i reglementet. En stor del af de gamle kunne selv gøre dette.

Spisereglement

for

„De Gamles Hjem“ i Kolding.

Beboerne erholde udleveret i tillavet Stand:

Morgen. 500 cm³ ($\frac{1}{4}$ Pot) kogt Mælk eller en Kop The eller Kaffe.

Aften. 500 cm³ ($\frac{1}{2}$ ») » » » » » » »

Til disse Maaltider Smørbrød (Rug- eller Sigtebrød) med og uden Paalæg, saameget enhver kan spise. Til Aftensmaaltidet kan istedetfor The leveres et Glas Øl eller Mælk.

Eftermiddag. En Kop Kaffe med Trebak.

Middag Kl. 12

Søndag: Oksekødsuppe med Ris eller Boller og fornødne Rødder, Oksekød med Peberrodssauce, skiftevis med

Frugtsuppe,

Bøf eller Karbonade med Kartoffler.

For de øvrige Ugedage varieres i en Turnus paa 9 Dage saaledes Formad:

en Dag	Risvælling med Sukker og Kanel
» »	Kaal
» »	Vandgrød med Smør og Mælk
» »	Grynsuppe
» »	Sagovælling med Kanel
» »	Ærter eller Hvidkaalssuppe
» »	Øllebrød (med Rug- og Sigtebrød)
» »	Risgrød eller Boghvedegrød med Sukker, Kanel og Øl
» »	Kærnemælkssuppe.

Eftermad.

en Dag	Lobescowes
» »	kogt Kød eller Flæsk med Kartoffler
» »	stegt Flæsk med Kartoffler eller Æggekage
» »	Æbleskiver eller Pandekager
» »	Ragout eller Frikasé
» »	Plukfisk med Kartoffler
» »	Klipfisk med Kartoffler og Vandsenep
» »	fersk Fisk, stegt eller kogt, med Kartoffler
» »	Frikadeller med stuede Kartoffler.

Til Middagsmaaltidet leveres fornødent Brød.

Portionernes Størrelse maa rette sig efter hver Beboers Behov.

Økonomen kan foretage Afvigelser fra dette Reglement, eftersom Aarstid eller andre Forhold gør det ønskeligt.

Paa Sygeafdelingen maa Retterne afpasses efter Lægens Anordning.

Saaledes vedtaget af Byraadet i et i Dag afholdt Møde.

Kolding Byraad, den 21. Juli 1910.

P. B. V

V. Baller.

BJODT & WEISS, KOLDING.

I de første år var der endog enkelte af hjemmets beboere, der tog arbejde i byen for betaling, men

det blev standset. Det var ikke meningen, at de skulle tage arbejde fra andre, når de fik gratis ophold

på hjemmet og penge ovenikøbet! I 1911 blev to mænd bortvist fra hjemmet, fordi de havde nægtet at hjælpe til i haven uden at få penge for det. Skønt de senere undskyldte deres opførsel, besluttede byrådets flertal, at de måtte ud, for at de ikke skulle ødelægge den gode tone på hjemmet.

Gennemsnitsalderen for beboerne lå i de første år på 75-76 år. Frem til midten af 1960'erne svingede gennemsnitsalderen mellem 77 og 79 år, men siden da har den ligget på over 80 år. I juli 1980 er gennemsnitsalderen 84,2 år.

Samtidig med ordensreglementet udfærdigedes et spisereglement for hjemmet. Som det kan ses fik de gamle rigelig og god mad. Så godt kunne de ikke leve for aldersunderstøttelsen ude i byen. Maden kostede i 1911 52,8 øre pr. person.

Ud over økonomiparret ansattes en kokkepige til at forestå madlavningen og 5 piger til at hjælpe de gamle. Fra 1911 ansattes en sygeplejerske.

Som forudset af arkitekten var en udvidelse af hjemmet snart påkrævet. Allerede 1914 måtte man indrette mansardetagen til beboelse. Herefter var der plads til 90 personer på plejeafdelingen og 12 på sygeafdelingen. På plejeafdelingen var der 70 enkeltværelser og 10 dobbeltværelser til ægtepar. Enkeltværelserne var 11½-12 m² store. Der var desuden en festsal, 3 tekøkkener (1 på hver etage), hvor beboerne selv kunne lave kaffe eller te, 2 læseværelser og et bibliotek.

De Gamles Hjem var fra begyndelsen en populær institution i byen. Formanden for aldersunderstøttelsesudvalget Ludvig Petersen hævdede i byrådsmødet 17.12.1914, at der foregik en formelig indvandring fra landet til byen af gamle mennesker, der søgte optagelse på byens fortrinlige alderdomshjem.

Stedets popularitet skyldtes ikke mindst bestyrerparret. Anton Lorenzen og hans kone bestyrede i 28½ år hjemmet på en måde, som fra alle sider betegnedes som forbilledlig. I 1918 kunne Kolding Avis, der jo ved opførelsen havde haft så meget at sige mod hjemmet notere: »en institution, som Kolding by i enhver henseende har ære af, og som hvorsomhelst i verden vil kunne gå og gælde for en mønsteranstalt. Det er bekendt nok, at vore gamle medborgere deroppe har det udmærket og er veltilfredse, og regnskabet viser, at dette velvære tilvejebringes under iagttagelse af forstandig økonomi; men her skal det tilføjes, at den daglige ledelse – hr. inspektør Lorenzen og hustru – fortjener den allerstørste anerkendelse bl. a. for den, vi tør næsten sige eksempeløse orden og renlighed, der hersker i denne store virksomhed.«

Og for ægteparret Lorenzen var det uden tvivl en livsopgave, de gik op i fuldt og helt. I de mange år, de arbejdede der, havde de kun én ferie, og i deres otium var de omgivet af minder fra deres tid på De Gamles Hjem.

At det langtfra var nogen let opgave at leve mellem ældre mennesker og deres svagheder, lagde Lorenzen ikke skjul på: »De gamle kan være vanskelige, meget vanskelige; men det er jo heldigvis ikke dem alle, der er det. Man skal fare forsigtigt frem, og man skal langsomt lære gennem de gamle selv, hvordan de skal behandles. Det kan være så forskelligt. Børn kan man rette på, men man kan ikke rette på en gammel. Nogle gamle skal man tage meget bestemt på, nogle skal man behandle som børn. Og så er der jo nogle, der er så friske, at de forstår helt at tilpasse sig efter omgivelserne. Det er i reglen sådan, at man først behandler dem helt som man skal, når man har lært dem rigtigt at kende. Og så er det jo

Fra hjemmets 25 års jubilæum den 15. oktober 1935.

Hr. og fru Lorenzen.

ofte sådan – altfor ofte – at når man har kendt dem så længe, at man forstår dem, så er deres tid gået, de glider bort fra os – ny kommer til og udfylder deres pladser her, og vi kan begynde helt forfra igen. . . » (interview til Kolding Folkeblad 20.9.1935 i anledning af 25-års jubilæet). Da Lorenzen gik af i 1938, havde han fulgt 517 gamle til graven.

Men der var også opmuntrende ting at fortælle – om de beboere, der var svage, da de kom, men lavede op igen, om de mange runde fødselsdage, guldbryllupper og andre mærkedage, som kunne fejres på hjemmet, og om udflugterne. Allerede i 1911 afholdtes den første udflugt for beboerne. Vognmandsforeningen i Kolding tilbød gratis at køre dem, og turen gik til Bramdrup med heste og charabanc. Siden gik turene oftest til Krybily. En overgang sejlede fjorddamperne de gamle en tur til Snoghøj eller Kongebrogården. Herefter er det blevet til bil- eller busture.

Siden hjemmets start har der været holdt gudstjeneste her hver anden søndag. Mange jule- og nyt-

årsfester er også blevet holdt deroppe. I hvert fald siden borgmester Beirholms tid har det været skik at borgmesteren nytårsaftensdag aflægger besøg på hjemmet og ønsker beboerne godt nytår.

På grund af pladmangel på De Gamles Hjem – der var til stadighed en venteliste på 6–8 personer – vedtog byrådet i 1937 at indrette den tidligere Nordbanegård, der var opkøbt af kommunen efter Egtvedbanens nedlæggelse i 1930, til bolig for bestyreren og en del af den øvrige personale, der på dette tidspunkt bestod af sygeplejersken, fyrbøderen, en kokkepige, en vaskeripige, en nattevagt og 5 gangpiger. Kort herefter byggedes en tilbygning til sygeafdelingen på hjemmet således, at der blev plads til i alt 111, heraf 19 på sygeafdeling.

Hermed mente man at kunne klare behovet indtil videre, især fordi kommunen var begyndt at bygge aldersrenteboliger, og en del af dem, der tidligere havde søgt De Gamles Hjem af økonomiske årsager, ville nu kunne flytte dertil.

I maj 1938 fratrådte Anton Lorenzen, da han var fyldt 70 år. I hans sted foreslog de socialdemokratiske medlemmer af socialudvalget, at kedelpasser Niels P. Brødsgaard ansattes. De borgerlige foretrak en anden ansøger. Da der i byrådet var 10 stemmer for hver af de to kandidater, mens 1 stemme var blank, måtte man skride til lodtrækning, og loddet faldt på N. P. Brødsgaard.

Allerede kort efter krigen stod en udvidelse af De Gamles Hjem på socialudvalgets ønskeseddel, og i november 1946 vedtoges i byrådet en moderniserings- og udvidelsesplan udarbejdet af arkitekt Ernst Petersen, der betød opførelsen af en vestfløj, som forbandt de eksisterende nord- og sydfløje, således at hjemmet kom til at danne en lukket gård. På 40-årsdagen for hjemmets indvielse 15.10.

Niels P. Brødsgaard. Forstander 1938–62.

1950 stod bygningen færdig. Der var nu plads til 110 i plejeafdelingen og 42 på sygeafdelingen. Denne betydelige udvidelse af sygeafdelingen skyldtes, at Kolding Sygehus havde ytret ønske om, at henvise patienter med typiske alderdomssvagheder til ophold på alderdomshjemmet frem for på sygehuset. Det forventedes desuden, at søgningen til plejeafdelingen ville blive forholdsvis mindre efterhånden som flere af de kommunale aldersrenteboliger kunne tages i anvendelse.

Efter at vestfløjen var færdigindrettet, indrettedes et nyt moderne elektrisk køkken i kælderen, og den øvrige del af bygningen blev gennemgående moderniseret. I 1961 gennemførtes endnu en modernisering, der installeredes personelevator, og i bygningens nordvestligste hjørne påsattes en kort fløj bestående af liggehaller, således at også de sengeliggende kunne komme ud i frisk luft.

Niels P. Brødsgaard nåede at være bestyrer for De Gamles Hjem i 24 år. Han døde i april 1962, og ved et ejendommeligt sammentræf blev han og den første bestyrer Anton Lorenzen, der blev 93 år, bisat på samme dag.

Hjemmet har i de 70 år, det har bestået, kun haft tre bestyrere, idet den nuværende bestyrer diakon Jacob Larsen efterfulgte N. P. Brødsgaard i 1962. I hans tid har hjemmet fået nyt navn »Låsbyhøj«. Efter at de nye plejehjem Højegården og Kløverhøj var opført, syntes man også at De Gamles Hjem skulle have et egentlig navn, og det var en af hjemmets beboere, der fik ideen til navnet »Låsbyhøj«, der nu står på hjemmets facade.

Det Låsbyhøj, der eksisterer i dag, er på mange måder meget forskelligt fra hjemmet i 1910. Det skyldes først og fremmest at beboerne på hjemmet gennemsnitlig er svagere og ældre end de var i 1910. I den mellemliggende tid er der skabt andre muligheder for anbringelse af de mere raske ældre mennesker – pensionistboliger, beskyttede boliger og en hjemmehjælpsservice, der gør, at flere ældre kan blive boende i deres eget hjem – og Kolding Sygehus har i stigende grad henvist ældre til anbringelse på Låsbyhøj. Det har betydet, at mere end halvdelen af hjemmets beboere i dag er på sygeafdeling. Ud over de, der bor på selve Låsbyhøj har kommunen lejet de tidligere afdelinger K 5 og K 6 på det gamle sygehus i Sct. Jørgensgade, og her er anbragt 42 pensionister, der administrativt henhører under Låsbyhøjs bestyrer. Det at beboerne er mere syge end tidligere har også medført, at der har måttet mere personale til. I dag er 220 ansat på Låsbyhøj, heriblandt en fysioterapeut, en fodplejer og en ergoterapeut.

Men på nogle punkter er dog intet ændret siden 1910. Bestyrer Larsen går hver morgen, som hans to forgængere har gjort det, rundt til samtlige beboere for at sige god morgen og for at høre om nogen trænger til hjælp af den ene eller den anden art.

Købmandsforeningen for Kolding og Omegn 1903–1978

af Gunnar A. Engberg

I 1903 oprettedes *Kolding Kolonialhandlerforening* derved, at nogle medlemmer af Kolding Handelsstandsforening brød ud af denne forening, der omfattede alle brancher, fordi de mente, at deres branche burde have sin egen organisation. Kontakten til den gamle forening opretholdtes dog derved, at kolonialhandlerforeningens formand siden altid var medlem af handelsforeningens bestyrelse.

Den opgave, kolonialhandlerne først søgte at løse i fællesskab, var at få afkortet arbejdstiden, og det lykkedes lidt efter lidt. Søndagslukning var det første skridt i den retning. Det gennemførtes 1904. Lidt senere samme år blev den påbudt ved lov. Siden indførte kolonialhandlerforeningen lukning kl. 19 i tre sommer måneder. Det blev foreslået i 1909, men ikke straks vedtaget. Sagen var, at købmændens bolig og butikken dengang normalt lå under samme tag. Derfor fandt kunderne det rimeligt at bede ham betjene sig når som helst, så længe han ikke var gået i seng. Idet nogle købmænd, navnlig de større, byggede sig villaer og flyttede ud i byens periferi, drejede de nøglen om i butikken efter dagens salg og gik hjem, og de måtte da ønske, at småforretninger, hvor købmanden stadig kunne træffes, ikke tog salget fra de store, men at de små også lukkede butikken af. Det er klart, at mange små købmænd ligefrem ikke havde råd til at miste indtægten ved aftensalget, og derfor faldt det dem svært at slutte sig til foreningen.

Men under første verdenskrig tog foreningen et arbejde op, som

i høj grad tiltalte netop de små forretnings indehavere. Når man i de store butikker så et skilt »Kun mod kontant«, så gik mange folk, der var i bekneb, til de små forret-

ninger og opnåede den nødvendige kredit. Den lille købmand turde ikke nægte den, for hvis han gjorde det, gik kunden til konkurrenten på den anden side af gaden.

I 1903 åbnede købmand Thule Jørgensen en kolonial-, vin- og urtekræmhandel i Vejrupsgade 16. Den førtes siden videre af hans døtre, så den efter en nænsom modernisering i alt væsentligt fremtrådte som i 1903. med kaffemølle og disk og bag disken mange skuffer til de forskellige varer. Foto: Kurt Nielsen 1975.

At få afskaffet kredit, tilgift og rabat var derfor noget, alle foreningens medlemmer ret let kunne blive enige om. I 1918 afskaffedes således kontantrabat.

Foreningens understøttelsesfond havde midler, der vel var meget beskedne, men som dog alligevel bragte en kærkommen hjælp til enker og gamle købmænd, der levede i en tid, hvor det offentlige kun tog sig af de allerdårligst stillede.

Den bonus, som gærproducenter og margarinefabrikanter udbetalte til nogle købmænd som belønning for stort salg af deres varer, var en torn i øjet på de købmænd, som ikke kunne opnå bonus. Resultatet af nogle forhandlinger, som købmandsforeningen førte med fabrikkerne i årene 1929-1930, blev, at bonusen for

fremtiden skulle tilfalde understøttelsesfonden.

Ølkusken, som i århundredets begyndelse regelmæssigt kom og leverede øl på anker til husholdningerne lidt billigere, end hvis man købte øl på flaske hos købmanden, var ikke vellidt af købmanden, og ved aftale med bryggerierne fik kolonialhandlerforeningen deres salg til private bragt til ophør i 1932.

At leverancer til De gamles Hjem og Overmarksgården tilfaldt nogle købmænd og gik andres næse forbi, skabte en ubehagelig ulighed blandt kolonialhandlerne, og 1936 fik bestyrelsen derfor aftalt med byrådets socialudvalg, at disse leverancer for fremtiden skulle gå på omgang blandt foreningens medlemmer for to måneder ad gangen, og det til priser, som skulle fastsættes af bestyrelsen. En forudsætning for en sådan ordning måtte det være, at alle foreningens medlemmer var faglærte kolonialkøbmænd.

Men snart fik kolonialhandlerne ganske anderledes ubehagelig kontakt med de offentlige myndigheder, for den 1. september 1939 brød anden verdenskrig ud, og det betød varamationering og prisregulering af forskellig slags, alt sammen forhold, som måtte forhandles med myndighederne, dog ikke af den enkelte kolonialhandlerforening, men af De samvirkende Købmandsforeninger, hvoraf Kolding Kolonialhandlerforening var blevet medlem.

For den enkelte kolonialhandler betød krigsforholdene øget arbejde. Den 9. april 1940 blev Danmark besat. Mørklægningen og brændselsknapheden medførte trods alt én god ting, nemlig en grund til at lukke allerede kl. 17 de fire første dage i ugen, fredag kl. 18 og lørdag kl. 19 i vinteren 1942/43. I den politiløse tid fra oktober 1944 vedtog man at lukke allerede fra mørklægningstidens begyndelse.

I 1944 blev købmand A. Fløe Nielsen, Mazantigade 24, formand for Kolding Kolonialhandlerforening. Han var født 1890. Sin læretid havde han haft hos koldingkøbmanden Malling Schmidt, Jernbanegade, den gang arbejdstiden om sommeren var fra 6 morgen til 8-9-10 aften. Lønnen var 12 kroner om måneden eller kost og logi.

Mange varer tog en købmand som Malling Schmidt direkte hjem fra udlandet, krydderier især, og han var således for en del sin egen grosserer. »En sådan handel udvikler nationens købmænd,« mente Fløe Nielsen. Han havde derfor frihandel på sit program og var modstander af de restriktioner, der fulgte med oprettelsen af valutacentralen (1932).

Fløe Nielsen blev selvstændig købmand i 1919. Han lagde vægt på kundebejningen og sørgede for så vidt gør ligt at kende og imødekomme hver enkelt kundes vane og ønsker. Dette var helt i overensstemmelse med fagets traditioner.

I 1930 blev han indvalgt i bestyrelsen for kolonialhandlerforeningen, og han var formand 1944-1960. Ud fra sin kundevenlige indstilling var han med til fra krigens første dag ved købmændenes foranstaltning at gennemføre en frivillig rationering af de heldigvis ret store varelagre. På samme måde påtog købmændene sig i de første år efter befrielsen at fordele de første knappe forsyninger af oversøiske varer som ris og appelsiner blandt kunderne på en måde, der vandt disses anerkendelse. Men forudsætningen for dette fordelingsystem var altså, at købmanden kendte hver eneste kundes personlige forhold.

Den sidste af de officielle rationeringer faldt først bort i 1952, og dermed endte den plage.

Det øgede organisatoriske samarbejde, som var en af krigstidens

virksomhed, medførte efter krigen, at Købmændenes Fælles-Reklame trådte i virksomhed også i Kolding i 1951 med annoncer og reklamer for »den frie købmand.«

Den storslåede amerikanske hjælp i efterkrigstiden, Marshallhjælpen, nåede de danske købmænd i form af økonomisk hjælp til at ombygge bestående butikker til selvbetjeningsbutikker. De samvirkende Købmandsforeninger (DSK), stiftet 1907, oprettede derfor en konsulenttjeneste, som gav råd og vejledning ved butiksinretning.

Koldingforeningen havde 78 aktive medlemmer i 1953. 1960 blev købmand Poul Kjældgaard, Dalbygade 21, formand for Købmandsforeningen af 1903, som den nu kaldtes (1960). Han gik af i 1963, da han blev udnævnt til statsautoriseret vejer og måler. Poul Kjældgaard var født i Kolding i 1911, og han blev udlært hos købmand O. E. A. Zwergius, Dalbygade 1. Arbejdstiden var blevet forkortet væsentligt, idet lukkeloven af 1922 bestemte, der om sommeren skulle lukkes kl. 19 ugens fem første dage, om lørdagen kl. 21. Om vinteren lukkede man en time tidligere på ugens fire første dage.

Poul Kjældgaard fik egen forretning i 1936. Dengang modtog købmanden stadig varerne fra grossererens i tønder og sække. Fra dem fyldte man butikkens skuffer, og derfra vejedes varerne efterhånden op efter kundernes ønsker. I 1962 fortalte Poul Kjældgaard,

Købmandsforeningens formand Arnold Pedersen (t. v.) i sin forretning Låsbygade 111, fotograferet i oktober 1972 i anledning af, at det da var 100 år siden, der blev åbnet en urtekramhandel på stedet.

Længst til højre står »farfar«, Jokum Pedersen. Midt i billedet ses fru Holk, ansat i forretningen i godt en snes år. Desuden to medhjælpere. Foto: Kolding Folkeblad.

hvordan forretningen i hans tid var blevet moderniseret, da færdigpakkede mærkevarer havde gjort hundrede skuffer overflødige. Standardpakkerne havde med andre ord lettet arbejdet enormt.

Flere varer og ny handel kom til i de nyindrettede butikker, dybfrostvarer og halvkonserves fra køledisk f. eks., dertil hele det kosmetiske felt. I alt var der i 1962 ca. 2500 vareenheder i en almindelig kolonialforretning mod før ca. 1000, oplyste Poul Kjældgaard.

Det nye varesortiment stillede krav om større plads og større investeringer. Derfor oprettede De samvirkende Købmandsforeninger i 1956 Købmændenes Finansieringsinstitut, og de udsendte konsulenter, som hjalp købmændene med at rationalisere arbejdet og dermed at billiggøre det.

Købmand Peter From blev foreningens formand 1963–1971. Han var født i 1915 og blev selvstændig 1949 med forretning i Domhusgade 27.

I hans formandstid oprettedes det første varehus i Kolding. Det var Føtex, som åbnedes i Helligkorsgade i 1965. Men kolonialhandlerne var nu rustet til at møde den ny konkurrent i samlet front. Netop dette, at foreningen så det som sin opgave at styrke hele standen økonomisk, satte købmændene i stand til at klare sig i konkurrencen med de store supermarkeder.

I Domhusgade 6–8 åbnede De samvirkende Købmandsforeninger i 1975 et moderne supermarked. Udenfor blev der indrettet stor parkeringsplads. Indenfor blev der selvbetjening fra hylderne med standardpakkede mærkevarer.

Foto: Bent J. Eliassen 1980.

I 1977 fandtes der stadig 55 mindre købmandsbutikker inden for det område, som var Kolding før 1970. De havde en samlet årsomsætning på ca. 56 millioner kr. Dette såvel som de følgende omsætningstal er skønnede. De angiver totalt salg + non-food, excl. moms 1976. Der var fem store købmandsbutikker med fuldt varesortiment, ofte kaldt supermarkeder, med en årsomsætning på ca. 41 millioner kr. Altså havde »de frie købmænd« tilsammen ca. 97 millioner kr. i omsætning. Desuden havde brugsforeningerne en omsætning på ca. 12 millioner kr., Føtex ca. 28 millioner kr. og Kvickly ca. 30 millioner kr., i alt ca. 167 millioner kr. årsomsætning af købmandsvarer i Kolding. Det vil sige, at »de frie købmænd« stadig havde ca. 58 % af omsætningen inden for deres vareområde. Det var dog således, at de gamle diskbutikkers antal og deres andel i omsætningen stadig daledede, mens supermarkedernes stadig steg.

Denne udvikling forstærkedes af DSK selv. I 1973 oprettede DSK

Institut for Købmands-Finansiering, som iværksætter egne byggerier, f. eks. i nye forstæder, hvor der er konstateret et udækket behov. Dér indrettes et supermarked, som derefter udlejes til en »fri købmand«. Det første af den slags i Kolding åbnedes i Domhusgade 6-8 i 1975. Det var sket på initiativ af købmand Peter From, der også blev den første indehaver.

Købmandsforeningen af 1903 skiftede igen navn i 1969 og kom nu til at hedde *Købmandsforeningen for Kolding og Omegn*. Den fik i 1971 købmand *Arnold Pedersen* (f. 1921) til formand. Han var blevet selvstændig, da han i 1956 overtog forretningen Låsbygade 111. Han blev SEVO-købmand, det vil sige, at grossistfirmaet SEVO i Kolding leverede ham (såvel som ca. 300 andre købmænd) størstedelen af de varer, forretningen sælger, SEVOs varevogn kommer ofte og regelmæssigt med nye forsyninger, sådan at købmanden kun behøver at have ganske få stykker af hver vare stående fremme i butikken. Ideen til

denne ordning kom til Kolding fra USA i 1953, og snart var næsten alle kolonialhandlere med i en indkøbsorganisation af denne art.

Foreningens bestyrelse måtte se det som sin vigtigste opgave at holde medlemmerne samlet. I 1974 havde foreningen 52 medlemmer inden for Koldings grænser fra før 1970. Det vil sige, at næsten alle var medlemmer, både de mindre og de større forretninger, og det til trods for, at det havde vakt nogen fortrydelse navnlig blandt de mindre købmænd, at DSK havde oprettet supermarked i byen. Men Købmandsforeningen for Kolding og Omegn havde ikke haft noget med dette supermarked at gøre. Nye supermarkeder var måske alligevel det bedste middel til at bevare standen, efterhånden som de mindre butikker trods al hjælp fra DSK måtte lukke, når den gamle indehaver lagde op, og ingen ny meldte sig til at føre forretningen videre, som det ofte var tilfældet.

Du er altid velkommen hos:

KOLDING FOTO

V/ CARSTEN POPP

jernbanegade 32
6000 kolding

tlf 52 00 54

- lige over for biblioteket!

14 dragtspænder fra Kolding Sct. Jørgensgård

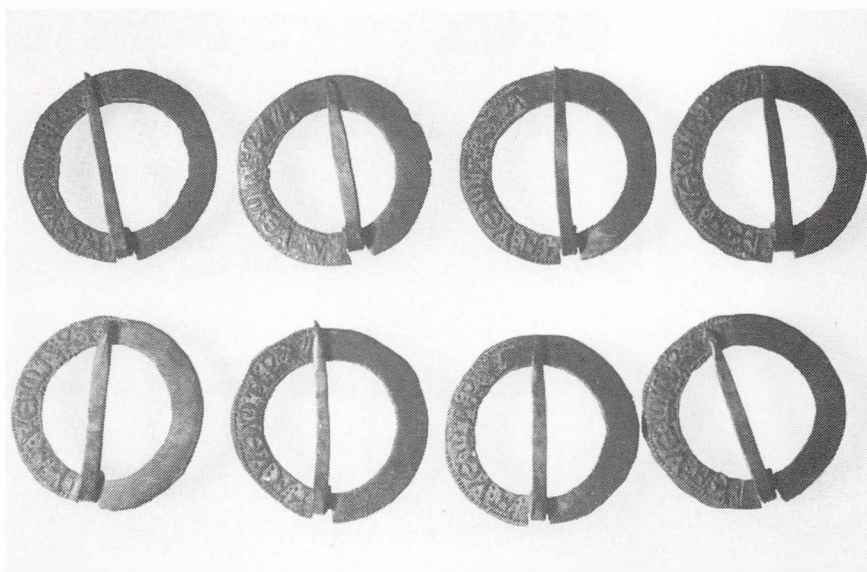
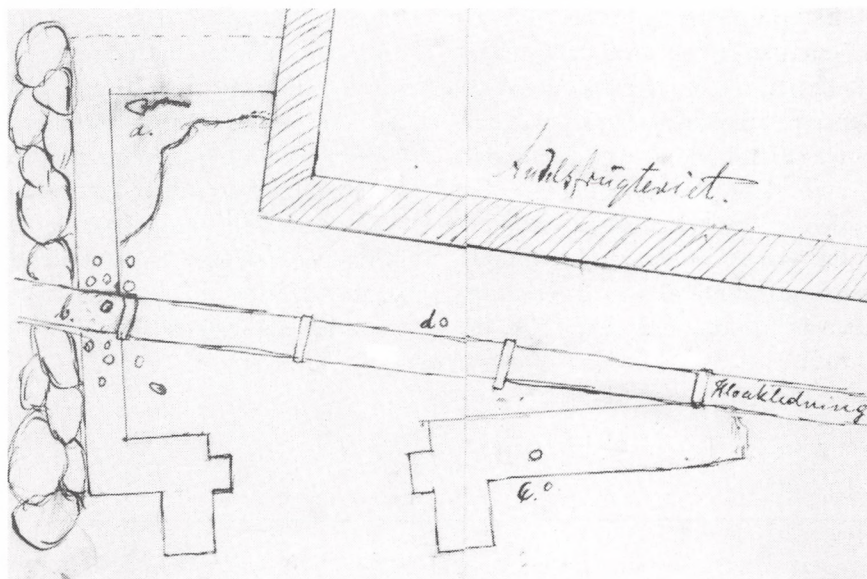
af Vivi Jensen

I 1908 fandtes i forbindelse med kloakering af den daværende Elmegade (nu Sct. Jørgensgade) i Kolding rester af en middelalderlig teglbygning, nærmere bestemt vestenden af et øst-vest-orienteret hus. I sydturen umiddelbart øst for vestgavlen sås rester af et fremspringende indgangsparti.

Ud fra en sammenholdning med det såkaldte »Rantzaus Prospekt« fra 1587 tolkedes bygningsresterne som en del af den forsvundne provstegård (prospektets »O«). Imidlertid er der netop i prospektets yderområder ret betydelige forskydninger – det var ikke tegnerens opgave at udfærdige et i alle detaljer korrekt bykort, men at gengive en situation, hvor intet væsentligt manglede – og en identifikation udelukkende baseret på Rantzaus prospekt er derfor metodisk ukorrekt såvel som uholdbar.

Sammenholdt med andre fund – bl. a. en stor mængde kristne begravelser i området umiddelbart vest og nord for de middelalderlige bygningsrester, og med støtte i skriftlige oplysninger fra en lidt senere tid, er der langt større sandsynlighed for, at der er tale om rester af det middelalderlige spedalskhedshospital, Sct. Jørgensgården (Rantzaus prospektets »P«), og da muligvis dettes kapel.

Under udgravningen gjordes en række løsfund, af hvilke dog kun ganske få nu lader sig identificere i museets samlinger. Fornemst blandt disse var en samling ringspænder af kobberlegering, 14 i

alt, alle ens og bærende majuskelindskriften AVE MARIA – indledningsordene til den oftest benyttede bøn til Guds moder, ordene, som Gabriel sagde ved bebuddelsen: »Ave Maria gratia plena, Dominus tecum, benedicta tu in

mulieribus et benedictus fructus ventris tui Jesus«, (Hil dig Maria, du benådede, Herren er med dig, velsignet er du blandt kvinder og velsignet er dit livs frugt Jesus).

Spænderne er, med en enkelt undtagelse, alle fremkommet i op-

gravet jord. Kun ét optoges »på selve soklen, i fast kulturjord, ca. 1 alen fra den østlige afslutning«. Der er vel tale om det spænde, der er indtegnet på murstrækket umiddelbart øst for bygningens sydvendte portal, og der er i så tilfælde heller ikke for dette spændes vedkommende tale om det oprindelige henlæggelsessted. Markeringerne, b, c og d angiver alle løstfundne spænder. Det bemærkes, at der ikke sås spor af nogen form for indpakning eller beholder.

Spænderne er fordelt mellem Nationalmuseet, der har seks og Museet på Koldinghus, der har otte. (Blandt de øvrige fund, der endnu kan identificeres, er en korshvid fra kong Hans' tid).

På grund af majuskelindskriftens udformning kan spænderne dateres til tiden omkring 1400, og

der er tale om dragtspænder af en form, der har kunnet bæres af begge køn. I en tid, hvor knapper ikke kendtes, har man haft brug for andre måder at lukke dragten på, og det vides, bl. a. fra en figur i Ribe domkirke, at denne form for spænde har været brugt til at lukke dragtens halsslids med. Typen har været benyttet i forskellig udformning gennem hele middelalderen, men netop det cirkulære spænde med majuskelindskrift bliver populært i senmiddelalderen, ofte i fornemme udgaver, af sølv og af og til med to par hænder, der mødes som i et håndtryk.

De 14 Koldingspænder tilhører sammen med en række næsten tilsvarende enkeltfundne spænder en billigere prisklasse – materialet er kobberlegering, indskriften er påstemplet, og ringene er ret groft

udskårne. Der er ingen direkte paralleller til Koldingspænderne – men f. eks. i Odense, Århus og på Randersegnen er der fundet spænder, der meget ligner dem fra Kolding.

De 14 Koldingspænder repræsenterer en samlet nedlægning, og da alle er ens, og ingen bærer spor af slid, må der være tale om en håndværkers eller handelsmands lager, eller om et samlet, større indkøb. Dersom fundstedet virkelig er Sct. Jørgengårdens kapel, eller blot en bygning tilhørende Sct. Jørgensgården, er det muligt, at spænderne er produceret på stedet med salg for øje, eller der kan være tale om en gave eller et samlet indkøb til brug for de syge. Om grunden til, at de aldrig kom i brug, men blev gemt og glemte, kan der kun gisnes.

Gardiner og tilbehør

- kun de allerbedste kvaliteter føres på lager ...

Måltagning, syning og ophængning foretages

Vi anbefaler os med mange år som specialister

HOSPITALSGADE 53 - KOLDING - TLF. 52 33 77

Håndværkere i Vesterløkke

af Julius Andersen

En skelsættende begivenhed i Sdr. Bjært sogns historie blev oprettelsen af et andelsmejeri i Vesterløkke i 1887.

Om de håndværkere, der slog sig ned i området, Vesterløkke, i tiden derefter, og specielt om den første tid, handler denne artikel.

Mejeriet blev bygget nede ved engen, hvor der var meget vand, i marken Vesterløkke som ejedes af Hans Nissen fra gården Solkær i Agtrup. Før 1887 var der ikke ét hus helt nede fra åen og op til Bjært kro, det var marker altsammen. En ny vej blev anlagt fra Skartved og ud til mejeriet, mens der før kun var en kirkesti fra Skartved til kirken. Den gamle hovedvej fra Kolding gennem Skartved, som gik fra møllevejen op over Gravsagers marker over åen og Vesterbygårds mark til kroen blev derefter nedlagt, og kun brugt som markvej (æ, gammelvej).

Der blev herefter gang i byggeriet i Vesterløkke.

I 1889 byggede den gamle bødker, Nis Mathisen, der lavede smørdritler, et hus ved siden af

mejeriet og derefter byggede en smed Nielsen hus og smedie.

I 1892 byggede karetmager Mygind hus og værksted ved siden af kirkestien, og på den anden side rejstes missionshuset.

Derefter byggede Laurits Thorsen, som var graver og kirketjener, og postbud Sørensen byggede det hus, som Johan Tarp boede i.

Skrædder Ellegaard, der havde forretning i over 50 år, byggede i 1894, og samme år kom Peder Mathisen hjem fra Amerika med en formue på 700 kr. Han købte en stor grund og byggede savmølle, så han kunne skære træ op til de dritler, som hans far lavede.

Den 4. juni 1897 startede min far, Søren Jesper Andersen, sin forretning som selvstændig sadelmagermester i Bjært. Det begyndte småt, han lejede en kvistlejlighed i huset, der ligger ved siden af kroen, som dengang ejedes af en murer Tinglev. Da far ikke var fyldt 25 år og derfor ikke var fuldmyndig, måtte han søge kongelig bevilling.

Når far søgte til sognet for at nedsætte sig som sadelmager, var grunden vel nok den, at han følte sig knyttet til stedet, efter at han tidligere havde tjent 3 år på Langholtgård.

I 1882 åbnedes det første andelsmejeri i Danmark og fem år efter, 5. juli 1887, modtog Mejeriet Vesterløkke i Sdr. Bjært den første mælk. Det var i hestenes tid, familien Back ses på trappen til bestyrerboligen, og den gamle bødker kommer med et par nye smørdriller på armene. Til venstre er indgang til mælkeudsalget, ovenpå var kontor og værelser til mejeristerne.

I 1930 blev mejeriet ombygget til en pris af 130.000 kr. Det nye mejeri ses på det nederste billede.

Far havde først forsøgt at købe den gamle sadelmager Sørensens forretning, i huset der ligger neden for den nuværende centralskole, og hvor den store grund dengang gik helt ned til bækken. Sørensen forlangte 700 kr. i afståelse, men det gamle stråtækte hus lå på lejet grund, og det turde far ikke binde an med.

Da Sørensen var en ældre mand, var det kun i ca. 3 år, der var 2 sadelmagere i Bjært.

Sadelmagerarbejdet på landet var jo dengang mest seletøj, men da far var en dygtig møbelpolstrer fik han hurtigt meget arbejde og måtte antage svende.

Efter et par år i lejet hus gik far i gang med opførelsen af et nyt hus i Vesterløkke. Det havde den traditionelle indretning med de totrediedele til beboelse og resten til butik og værksted.

I butikken var der et lille vindue med forsats til diverse udstillinger, og på væggene hang der seletøj og piske. Der var ikke meget plads i værkstedet. Mester stod ved skæreplanken og skar læderet til seletøj og svenden sad ved det andet vindue og syede.

Der var anskaffet en lædersymaskine, en tysk Kock, og det var på den tid en meget dristig investering, idet prisen var 200 kr.

Parti fra Vesterløkke. Skorstenen tilhører det gamle mejeri. Til venstre i billedet mejeribestyrerboligen. I forgrunden ses frugthaven. Billedet er fra ca. 1935.

Der var et stort tomt loft med to værelser i gavlen mod syd, hvor svendene sov, og adgangen til loftet var en lem med et reb og en stige, der kunne hejses op under loftet. På loftet stoppede de hessiansmadrassen med tang, da tangmadrassen nu var blevet moderne, hvor man før brugte halm i sengene.

Der blev efterhånden så meget arbejde på værkstedet, at forholdene blev for små, og i 1904 blev der bygget værksted i nordenden af huset, trods det at der ikke var penge at bygge for, men arbejde var der nok af. Far arbejdede næsten døgnet rundt, og havde alligevel de første 3-4 år haft underskud på 150 til 200 kr. om året. Resultatet af konkurrence og håndværkerens dårlige kalkulationer og for små priser. Pengene til at bygge for (600 kr.) lånte far af Laurentius Hauge fra Langholtgård til almindelig bankrente.

Skrædder Ellegaard og hans kone.

Der blev nu bygget et værksted, der efter datidens forhold var meget stort, men dårligt isoleret. Halvstens mur og skråt loft med paptag, hvor varmen gik lige ud i luften. Først i året 1914 blev der lagt et loft af brædder under, og værkstedet blev delt i midten med en skydedør, så man kunne lukke af for varmen, når der ikke var møbelarbejde om vinteren.

Der blev altid arbejdet. Far stod ved sin skæreplanke ved vinduet til vejen og svendene sad og syede, og som regel stod en ved møbelarbejde, men det skete også, at de måtte af sted ud på gårdene for at reparere seletøj. Det var endnu brugt dengang, at håndværkerne gik rundt på gårdene med deres

Sadelmager Andersens hus i Sdr. Bjært 1914.

værktøj og materialer og arbejdede, sadelmageren med syklemmen på nakken, og da kunne de godt være væk hele ugen.

De svende jeg husker fra dengang var Laurits Bendixen, der senere blev postbud i Stenderup og Hans Fabrin fra Dalby. Desuden var der lille Dall, der havde lært sammen med onkel Edvard, og der var Gotfred Schneider fra Stenderup, som rejste til Amerika.

Svendene boede og spiste hos mester, og mor skulle sørge for, at der var pæn og god mad på bordet. Æg og pålæg til brødet og hvidtøl til maden.

Det var noget, vi børn ikke så noget til, men vi fik at vide, at når vi blev store og tjente penge, så fik vi også sådan mad, og der var heller ikke tale om, at vi måtte vise os i stuen, når far og svendene spiste.

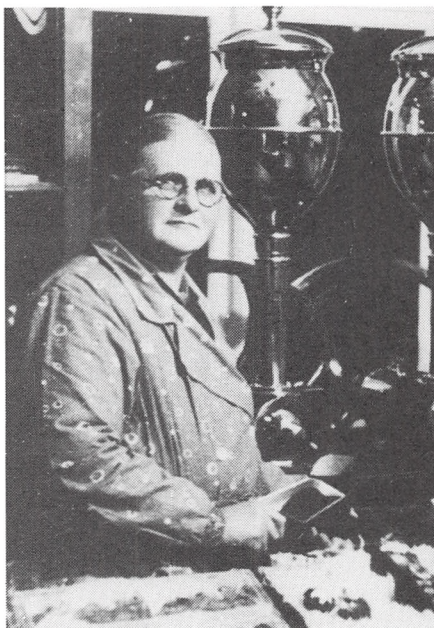
I 1904 åbnede Brugsen med Nielsmine Jensen som uddeler. Den havde ikke store butiksvinduer, og en almindelig dør til en lille entre, inden man kom ind i butikken. Der var en disk i vinkel med lokalet, og over den hang gryder, potter og pander i skøn forening, og på disken stod der en stor messingvægt og et kasseapparat. Der duftede af kaffe, petroleum og hampereb.

Mine med sin skarpe stemme og sit skarpe blik blev i over 40 år en dygtig og afholdt leder af brugsen. Hun havde sin broder Anders til at hjælpe med det grovere arbejde, og han kørte med hestevogn til Kolding og hentede varer til forretningen.

»Annes i æ Brus« med det store pjuskede overskæg gik rundt med skovl og kost og passede sin dont.

Det kunne lade sig gøre at låne hest og vogn hos ham ved særlige lejligheder, og jeg husker, at mor og far lånte den til årsmøderne i Christiansfeld, og da hele familien i 1909 skulle til Kolding og fotografes.

Efter at brugsen var opført, byggede gamle snedker Bendixen hus

4. januar 1904 åbnedes Vesterløkke Brugsforening med Nielsmine Jensen som uddeler. Mine trak sig tilbage med udgangen af 1945.

Billedet er fra Brugsens 40 års jubilæum i 1938. Her ses bl. a. Anders Brugskarl, gdr. Marius Føns, mejeribestyrer Grynderup, slagter Thomsen, lærer M. G. Jensen, Mine Jensen og husbestyrerinden, Hyldeborg.

og snedkerværksted. Han kom nede fra Agtrupskov. Han havde otte sønner, og de fleste havde som drenge tjent hos Hans Nissen og passet køerne om sommeren.

Grunden til at Bendixen flyttede fra Agtrupskov og herop i det nye kvarter, var vel, at han her håbede på en større kundekreds. Dertil havde han indrettet en lille butik med udstilling af dengang moderne spisestuer med buffet, dække-tøjskab, chaiselongue, bord og seks spisestuestole, men han opdagede hurtigt, at møbelhandel skal man ikke drive ude på landet, så

han måtte holde sig til sin sav og høvlebænk, og den lille butik blev lejet ud til barber Pedersen. Han var en lidt ældre ungarl, der kom lige ude fra landbruget, og havde givet 600 kr. for at lære barberfaget. Han havde barberforretning her i ca. 40 år, det kostede dengang 25 øre at blive klippet og 10 øre at blive barberet. Lørdag aften var der fuldt hus til kl. 12. Da blev der kun barberet, der var jo ingen barbermaskiner dengang, og folk, som ikke selv kunne bruge kniven, lod sig kun barbære til søndag.

Der havde vi store drenge, som efterhånden voksede op i kvarteret, den tjans med at sæbe ind lørdag aften til kl. 12 og tjene 50 øre.

Slagter Hans Straarup byggede hus med butik og slagterhus, og også han kom nede fra Agtrupskov. Hans Straarup overtog senere Binderup vandmølle, hvor han udtørrede mølledammen og drev et lille landbrug.

Slagterforretningen blev overtaget af en slagter Albrechtsen, der senere tog navnet Thomsen efter sin plejefar.

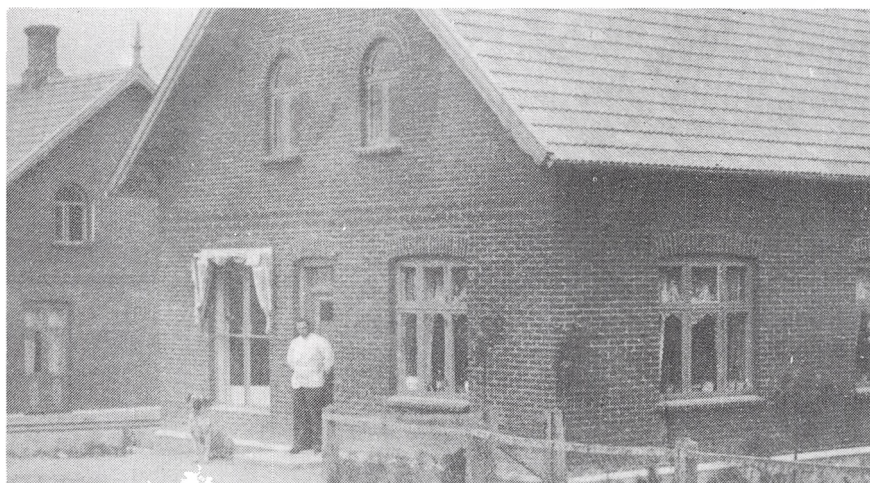

Parti fra Bjært stationsby.

træ som vi rendte og legede i om aftenen, når arbejderne var gået hjem.

Mathisen boede jo i huset sammen med sin far, den gamle bødker, nede ved mejeriet, og til at begynde med hjalp han med bødkeriet. Kl. 5 om morgenen kunne man i morgenstilheden høre bødkeren slå 3 slag på sine tøndebånd og dreje tønden så det dirrede og 3 slag igen på den anden side.

Peder Mathisen opdagede hurtigt, at der var blevet gang i cykelhandelen, og byggede først nogle skure til værksted, hvor han reparerede og solgte cykler, senere byggede han en lille butik og solgte cykler, cigarer og tobak m. m. og da det blev mere indbringende end savskærieriet, solgte han til tømrer Falck, der byggede hus på grunden og oparbejdede en stor og solid tømrerforretning.

Slagter Thomsen uden for sin forretning i Bjært 1920.

På den vestlige side af vejen var der i 1904 ikke ét hus undtagen skomager Rasmus Dalls. Han var ungdomsven med min far, og byggede samme år som far på hjørnet af den ny Skartvedvej, hvor han oprettede skotøjsforretning med lille hjørnebutik. Maler Wiggers, der kom fra Sjælland, byggede et smukt hus med værksted. Han var en virkelig dygtig håndværker, og fik snart så meget arbejde, at han måtte have flere svende til hjælp. Han kunne åre døre så det lignede egetræ; han malede en frise med kastanier og blade i loftet i vor pæne stue, der blev meget beundret, og da far fik lavet en lille forstue i butikken, malede han billeder på væggene af en sø med sejlbåde og skove.

Hos Peder Mathisen var der gang i savskærieriet, så det hvinede når der var blæst og møllen gik.

Når der ikke var blæst nok, havde han en petroleumsmotor, der tøfede som en fiskerbåd, så man kunne høre den langt væk.

Der hvor tømrer Falcks hus nu ligger, var dengang en stor urtehave med kartofler og gulerødder, men ellers var der masser af træ på grunden, og stabler af drittel-

Bjært kro i gamle dage, før 1908. Til højre for døren er der købmandshandel, til venstre krostue og bagerbutik. Døren med postkassen fører ind til posthus og sparekassekontor.

Drengear i Kolding

af Jørgen K. Schmidt

Min dåbsattest viser, at jeg er født d. 13. marts 1904, og mine forældre har fortalt mig, at det var på Møllevej nr. 1, i huset ved siden af bager Schnell. Det var et nyt hus, hvor den årlige husleje var 150 kr. På grund af bekendtskab blev den nedsat til 125 kr.

Indtil min konfirmation boede vi 6 forskellige steder i Koldings sydlige bydel.

Møllevej nr. 1	fra 1904–1907
Karolinegade	fra 1907–1909
Bjerggade nr. 4	fra 1909–1912
Rosengade	fra 1912–1914
Grønnegade nr. 2	fra 1914–1918
Mariegade 22	fra 1918–1920

Mine erindringer fra barndomstiden i Kolding går tilbage til mit 3. år og jeg husker meget af det, der skete i og omkring hjemmet, hvor vi boede.

Lejligheden var i 2 etager, men lille, og husede far, mor og vi 4 hjemmeværende børn. Den ældste var ude at tjene, da vi flyttede til Karolinegade i 1907, og så måtte vi nødvendigvis have en logerende, en hr. Riis, der var formand under bygningen af en jernbetonbro over åen ved Nybrogade. Riis havde råd til at holde avis, og den fik jeg lov til at bringe ham hver aften, og fik i reglen 1 øre for min ulejlighed.

Fra denne tidlige barndom har jeg minder, som endnu står for mig som eventyrlige, selv om jeg allerede dengang var klar over, at min far var svagelig og led af gigt og astma, og at denne omstændighed nok har været medårsag til, at far tit var arbejdsløs.

Engang havde han arbejde i en hel uge, og jeg husker klart, hvordan han viste mor de 12 kr. han havde tjent, d.v.s. 20 øre i timen.

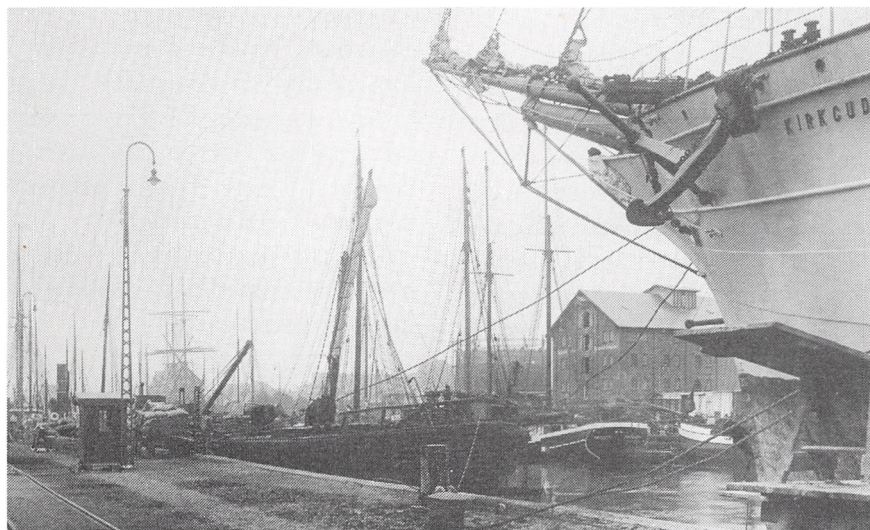
Hele familien fulgte med i, om far havde arbejde, og der var en fælles glæde, når fars tilstand var nogenlunde god, og i særdeleshed når han også havde arbejde.

Det var vistnok mest på havnen, man måtte opholde sig for at få arbejde, og senere hen blev jeg klar over, at dette havnearbejde oftest bestod i at køre kul i store trillebører fra skibet over gaden – på en smal bro højt oppe i luften – ind over kulgården, så tilbage igen o.s.v. Dette arbejde var for hårdt for fars fysik, så denne periode af fars liv var en prøvelse både for ham og for mor og os børn. Når

han kom hjem fra en sådan dags arbejde, måtte han i lang tid hoste ud og sidde og komme til kræfter.

Vi havde vel nok en kærlig mor og en trofast og arbejdsom far. Under de forhold, hvor der var mest arbejdsløshed, måtte mor også arbejde uden for hjemmet.

Hun hjalp folk med stovvask og trappevask, og var en overgang køkkenhjælp i Thye's restaurant i Søndergade overfor træskomand Jacobsen, hvorfra vort daglige fodtøj, vore træsko, blev leveret. Lugten af hans værksted sidder endnu i min næse. En overgang var mor også medhjælp hos

Sådan så der ud på Kolding Havn omkring 1919.

Søndergade i Kolding med træskomhandler Jacobsens forretning. Kiosken på Sønderbro (med spåntag) er opført af tømremester Hans Ludvig Hansen antagelig omkring 1920. Arbejdet udførtes af tømmer Hans Petersen og lærlingen Jørgen K. Schmidt.

skræddermester Hans Jensen i Søndergade, der hvor vi drenge begge to senere blev bydreng.

Op gennem årene fik far dog noget mere fast arbejde. Han gravede folks haver, og jeg husker, at han var glad for at grave elværksbestyrer Buemanns have i den nordlige bydel.

Senere fik han arbejde på Rendebanen, hvor han lavede rottegift, og senere igen arbejde på Bruuns Tobaksfabrik i Helligkorsgade, men allersidst i de sidste 10 år af fars levetid, udførte han skomagerarbejde og forsåede folks fodtøj og havde et lille værksted i kælderens ganske nær Mariegade nr. 28. Det var de 10 lykkeligste år af fars liv, hvor han var blevet som et nyt menneske.

I Karolinegade var min bedste legekammerat ølbrygger Larssens søn, Alfred. Ølbryggeriet havde indkørsel i Karolinegade, lige over for huset hvori vi boede. Det var spændende at få lov til at se det, der foregik der; det forekom jo som noget, jeg aldrig havde oplevet før. Der var også en hestestald til her og med hesten spændt foran vognen hentede vi kløver og græs oppe på Hollænders teglværks jord.

Langs med huset var der en smal gang ind til baghaven, hvori der ikke var andet end lidt græs, og midt i dette område står et stort dejligt gråpæretræ, som vi havde megen glæde af.

Langs skellet var der et stakit med tremmer og en hæk, der grænsede ind til 3 baghave, hvor de tilhørende huse lå ud til Dalbyvej.

Det 3. hus beboedes af familien Rudolph, som kom til at betyde en hel del for os. Sønnen Peder var også en af mine legekammerater og fru Rudolph og søsteren Andrea var så venlige imod mig.

Rudolph havde i begyndelsen en dagvogn, som havde tur til Christiansfeld, og jeg fik den oplevelse

Østergade i Kolding omkring 1910. Nederst i gadens venstre side ligger Østergades Varehus, kaldet »Billigheden«.

at komme med den, da jeg engang skulle på ferie i Stubbum.

Senere fik Rudolph en stor rutebil, der havde massive gummiringe. Denne rutebil havde tur til Christiansfeld og Haderslev, og med den havde jeg senere under krigen en oplevelse, som jeg aldrig glemmer. Rudolph havde også en charabanc, og i den kørte vi børn, som gæster ved Peders fødselsdag til Idyl, som dengang var et yndet udflugtssted. Der var bare det ved den tur, at jeg var meget utilfreds med den kjolelignende bluse, som mor havde købt til mig i denne højtidelige anledning i »Billigheden«, ved siden af KFUM.

På hjørnet af Karolinegade og Sdr. Landevej boede cykelhandler Knudsen, der senere fik en stor cykelforretning i en ejendom ved Haderslevvej, som nu er nedrevet. Sønnen, Peder Knudsen, var på min alder og havde en 3-hjulet cykel, som jeg fik lov at prøve. Det var jo spændende. Ingen af os tænkte dengang på, at Peder skulle blive direktør på De Danske Mejeriers Maskinfabrik, og at jeg som arkitekt kom i samarbejde med ham om opførelsen af mejerier senere hen, eller at jeg fik det privilegium at tegne hans hus i nærheden af Kristkirken i Kolding.

En dag måtte vi flytte fra Karolinegade. Det skete ved hjælp af

trækvogn. Jeg var nu stor nok med mine 5 år til at bære den lille grønne petroleumslampe helt om til Bjerggade, hvor vi kom til at bo på kvisten.

Vor nabo i Bjerggade nr. 2 var tømrermester Laursen, der havde 4 sønner: Richard, Ejnar, Viggo og Jeppe. Det var et et-etages hus med en meget lille gård, hvor der i udhuset var dueslag med hyggeligt kurrende duer. Drengenes forældre var venlige, hvorfor jeg kom meget der. Jeg så op til Richard, som mærkeligt nok kom til at betyde så meget for mig også senere hen.

Richards forældre ville have at han skulle gå i søndagsskole, og det var nok anledningen til, at jeg også gerne ville gå i søndagsskole. Det var mor meget glad for, så hver søndag kl. 1 fulgtes Richard og jeg sammen til søndagsskolen henne i »Bethel«, der lå på hjørnet af Industriforeningsgade og Frederiksgade, som de hed dengang.

Der var mange drenge i Bjerggade, men de fleste af dem, jeg husker, var ældre end mig. Højere oppe i gaden boede Victor Petersen og hans broder Søren, den senere »Ford-Petersen«, som alle i Kolding kendte.

Ved siden af Victors familie boede Sofus Rosenberg, som var jævnaldrende med Victor og mig.

Overfor de nævnte to familier boede støbemester Nielsen, der

Mødre og børn på trappen til Bjerggade 4. Nederst til venstre står Jørgen Schmidt med sin mor.

havde 3 sønner, så var der mælkeemandens søn Viggo Lauth og Peter Korsbang, som blev de mindre drenges anfører, når vi gik på togt ud i engene ved Alpedalen.

De store oplevelser var naturligvis, når vi legede røvere eller cowboys og indianere. Til dette formål klædte vi os ud i opsprættede sække, som blev forsynet med farverige tøjstrimler ned langs siderne.

Vi byggede huler i tætte buskader, eller udkigsposter i de høje bøgetræer. Våbnene var udsavede geværer eller buer og pile.

Vor adfærd oppe på Stejlbjerg var ikke yndet af opsynsmanden, som boede i Industriforeningsgade, og han var altså den skjulte fjende, som vi altid måtte være årvågne overfor.

Richard Laursen, var en god kammerat og tilmed fysisk stærk, således at han op igennem årene i skolen var de mindre drenges

beskytter. Han kunne sætte selv drenge fra ældre klasser på plads.

Når sommeren kom i Bjerggade, kom også det årlige sommerteater, »Sommerlyst«. Øverst i Bjerggade, ind mod Stejlbjerganlægget lå teaterkomplekset med en forhave, hvor der kunne serveres kaffe ved de hvide borde. Her sad direktøren ofte, og jeg mener at kunne huske, at han hed Simonsen.

En gang om året blev alle børn i gaden inviteret til at se sommerrevyen. Jeg husker kun hvad stykket hed een gang, det var da de spillede: »Kærlighed uden Strømper« og her forekom sangen: »Køb blomster, køb blomster, en rose så rød«.

Peter Korsbang, der boede nede ved hjørnet af Bjerggade, dannede af de mindre drenge et hold pionerer, der skulle gå på nye opdagelser ude i naturen. Det var spændende oplevelser vi kom ud for. Han førte os ud i engene langs Kolding å, helt ud til Alpedalen.

Gunnar Laursen og hans familie boede henne ved vejen ind til Skydebanen, hvor der hvert år blev afholdt konkurrenceskydning (af mænd i høje hatte).

Lejligheden på kvisten i Bjerggade nr. 4 var alt andet end komfortabel. Men vi var jo ikke vant til noget der var bedre, og savnede det derfor ikke.

Værten, muremester Nielsen og hans hustru var meget flinke folk, og de havde en søn, Henry Kaltoft Nielsen, som jeg legede med.

Jeg husker at vi børn fik mæslinger, mens vi boede her. Alle vinduer blev blændede af med tæpper, for der måtte ikke komme lys ind.

Far var til stadighed arbejdsløs, og jeg vil aldrig kunne glemme, at der var tale om, at vi ikke kunne få råd til at købe juletræ. Juleaftensdag opholdt jeg mig nede ved trappeindgangen, spejdende ned imod hjørnet af Bjerggade, i for-

ventning om at far måtte komme med et juletræ. Stor var glæden, da jeg så far komme i sine snabeltræssko med et lille træ i hånden, julen var reddet.

I foråret 1911 blev jeg indmeldt i forskolen ved Blæsbjerggade og mor fulgte med mig for at se, om det hele nu gik rigtigt til, for hermed begyndte et nyt og spændende afsnit af mit liv.

Samtidig måtte vi igen flytte og denne gang blev det til en nærliggende gade, Rosengade, hvor vi kom til at bo ved siden af familien Meiling, hvis søn Alfred (den senere bademester) blev min klassekammerat.

Også købmandens søn Ejgil Thule Jørgensen på hjørnet af Rosengade og Vejrupsgade var een af de legekammerater, som jeg senere i 1919 var sammen med i Grænseborgen, som var KFUM og KFUKs sommerlejr i Vargårde nær Hejls.

I 1914 skulle vi igen flytte, og det blev til nabogaden, Grønnegade nr. 2, stuen. Det var som sædvanlig en 2 vær. lejlighed, og min bror Christian måtte have sin seng under trappen, der førte op til lejligheden på 1. sal. Jeg husker, at Christian havde beklædt væggene med billeder fra cigaretpakkerne, så det stank af tobak fra de festligt farvede billeder, som mest var af skønne damer. Christian blev udlært som tømrer i 1915 hos tømrermester Bondesen, og skulle i denne anledning anskaffe sig noget værktøj. For at hjælpe til med at løse dette problem, måtte jeg bede skolen om at få mine opsparede penge udbetalt – i alt 18 kr.

Fra Bjerggade, Rosengade og fra Grønnegade her i den sydlige bydel gik den daglige tur til skolen over den gamle Langebro, en træbro, som vi passerede 4 gange daglig gennem de 7 skoleår fra 1911–1918, og i denne periode fra 1914–1918 havde vi jo den 1. verdenskrig.

Det der optog os mest vedrørende krigen var at følge hærenes frem- eller tilbagerykning i Nordfrankrig. Dette kunne vi se i boghandler Svend Jensens vinduesudstilling i Helligkorsgade. Jeg husker jo også rationeringsmærkerne og så dette, at vi kunne spise til middag i »Samaritanen«, der havde til huse i friskolens kælderetage.

I forskolen ved Blæsbjerggade gik vi i de 2 første klasser, hvor vi havde den afholdte lærer Christensen, som senere blev kordegn ved Kristkirken i Kolding. Lige over for skolen boede slikmutter, og var der en øre til overs nu og da, så fik vi her et slikæble, der sad på en pind. Ikke alene de par slikæbler, jeg fik her, men måske mere, at den daglige føde bestod af rugbrød med sukker på gjorde, at jeg mistede flere tænder. Jeg glemmer aldrig den pine det var, at få tænder trukket ud her i forskolen. Denne operation foretoges af en ældre tandlæge A. M. G. Friis, som prøvede flere gange med forskellige tænger for at få krabaten ud. Ved siden af slikmutter boede landpostbud Pedersen, hvis søn Harald kom til at gå i klasse med mig. Harald blev een af mine bedste venner for hele livet.

Fra 1913-1918 gik vi på drengekolen ved Ålykkegade. I de første 4 år havde vi lærer Lund til klasselærer, medens vi fik lærer Aagaard som klasselærer i det sidste skoleår. Vi var meget glade for vores lærer, og dette gav sig udslag i, at vi samlede vore spareskillingen sammen og forærede vor klasselærer en fødselsdagsgave. Engang var det en tre-armet messinglysestage, en anden gang Peder Willemoes i gips.

Jeg tror, at vi alle i klassen var glade for, at dagen i klassen begyndte med morgensang. »Morgenstund har guld i mund og guld betyder glæde, og glædelig er hver en dag som leves til Guds velbehag, om end vi måtte græde.« Og så bad vi Fadervor.

3. b. fotograferet i Drengeskolens gård ved Ålykkegade i 1913. Yderst til højre står lærer Lund, senere kantor ved Sct. Nicolai kirke.

Det er for mig bemærkelsesværdigt, at fire af os i klassen fulgte hinanden gennem hele livet.

Et af de forhold, der evt. har medvirket til vort sammenhold, har måske været den kendsgerning, at vi på grund af vore sangstemmer blev udpeget af lærer Lund til at synge i Nicolajkirkens kor, hver søndag samt lørdag eftermiddag, når vi skulle sætte salmenumrene i vægtavlerne i kirken. Vi skulle også medvirke ved de salmer, der skulle synges til begravelser og ved graven på kirkegården.

Harald havde en byplads; henne hos musikhandler Marcus på torvet og jeg hos skræddermester Hans Jensen i Søndergade.

Det at synge i kirken gav 15 kr. om året, og min byplads gav 1,25 kr. ugentlig. For dette beløb skulle der ydes gadefejning hver morgen mellem 7 og 8 forinden skolen og arbejdes hver eftermiddag fra

kl. 16 til 19.30. Inden hjemturen fik jeg smurt mad og en kop mælk. Et væsentligt tilskud til lønnen var konfirmationstøjet, som jeg ville få dersom jeg blev som bydreng i de 3 år indtil min konfirmation d. 25. marts 1918.

Det at medvirke til at tjene til familiens underhold, og den glæde i familien det bevirkede, gjorde at jeg ligefrem glædede mig over at kunne hjembringe pengene til mor. Det gav også anledning til at jeg bestræbte mig på at få drikkepenge, når tøjet fra skræddermeisteren blev afleveret til kunderne. Her kunne der være et problem, for når der kun var brunt papir om tøjet, så måtte jeg aflevere det og sige pænt farvel, men havde jeg det sorte shirtingsklæde over tøjet, skulle jeg jo vente ved døren indtil man kom tilbage med klædet, og i den tid det varede at få tøjet pakket ud, fik kunden i reglen tid til at få den ide: »Den lille høflige

Hans Jensens

1ste Klasses Herre- og Dame-Skræderi,

Søndergade 21, Kolding.

dreng bør have en drikkeskilling«. Det skete ofte, at jeg fik en tiøre, og det var meget, for jeg husker, at jeg hos slagteren fik for 10 øre flæsk, som strakte til hele familien, en skive til de mindre og 2 skiver til de større børn. Far skulle helst have en snaps hver morgen på grund af sit helbred, og sådan en flaske snaps kostede dengang 18 øre.

Når vi måtte skifte bopæl så ofte, var årsagen simpelthen, at vi ikke var i stand til at betale huslejen, og dette forhold blev os børn mere bevidst, efterhånden som vi blev ældre. Vi så os nødsaget til at gå til Hjælpekassen, som kunne

Drenge på Grænseborgen i 1919.

yde en håndsrækning nu og da. Det var efterhånden mig, der måtte af sted for at prøve lykken. Jeg måtte gå til Hjælpekassen ved lærer Ibh, der boede lige over for Teknisk skole. Her forrettede jeg ærindet med at sige: »Jeg skulle hilse fra far og mor, at de mangler penge til huslejen og skulle spørge om de kan komme i betragtning med hjælp«. Jeg fik aldrig noget afslag, men 5 kr., som gjorde underværker hjemme; men jeg var mest glad for, at lærer Ibh ikke var min klasselærer. En anden gang, da det var rigtigt galt, måtte jeg gå til redaktør Knud Hansen, som boede oppe på hjørnet af Frede-

riksgade og Rosengade. Her var jeg nok lidt forknyt ved opgaven, så jeg så ned på fødderne af ham, og husker at han havde store støvler med firkantede snuder, og jeg tænkte »Han må være platfodet«. Han strøg mig kærligt over hovedet og sagde: »Lille ven, hils far og mor og sig, at vi nok skal hjælpe«.

Mine lærere anbefalede mig at komme på Latinskolen, men jeg havde besluttet at komme i barberlære, som aftalt med barber Wiese, der var nabo til skrædder Hans Jensen i Søndergade. Denne beslutning skyldtes vel nok de økonomiske omstændigheder hjemme. Far mente, at det ville

være godt, at komme i barberlære, det ville spare på tøjet, da Wiese lagde den hvide kittel til.

En dag, efter at jeg var begyndt hos barber Wiese, spurgte han mig, om jeg var glad for at blive barber?

»Nej«, sagde jeg, »men det mener far er fornuftigt«. »Men hvad vil du være, hvis du selv skulle bestemme?« »Så ville jeg være arkitekt«. »Da skal du da det«, sagde Wiese, og disse ord fik en afgørende betydning for min fremtid. Denne aften løb jeg hjem og fortalte far, at nu skulle han med op på teknisk skole for at tale med forstander Espersen. Det var det første skridt til, at jeg sidder her i dag med den uddannelse, jeg ønskede mig.

KOLDING UGEAVIS

**- mest læste
avis i
Kolding
handelsdistrikt**

**-ska' vi
SLOTS?**

**BRYGGERIET
SLOTSMØLLEN
KOLDING A-S**

Kolding Kreditbank

af Gunnar Ebbesen

En beskeden annonce i Kolding Folkeblad lørdag den 19. januar 1895 meddeler, at der afholdes konstituerende generalforsamling i KOLDING KREDITBANK samme dag kl. 8 i Industriforeningen.

En kreds af byens næringsdrivende havde forud for denne indkaldelse arbejdet med tanken om at oprette en såkaldt kreditbank; en af initiativtagerne, hattemager O. I. Lorentzen, havde således været en tur i Randers for dér at sætte sig ind i den lokale kreditbanks arbejde. Udbyttet af dette besøg blev forelagt og drøftet i et senere møde, hvor der viste sig så megen interesse for sagen, at der blev nedsat et udvalg til at arbejde videre med bl. a. udkast til love, forslag til tilvejebringelse af kapital m. v.

I dette udvalg, der kom til at bestå af 8 medlemmer, finder man foruden O. I. Lorentzen blandt andre den navnkundige redaktør Bertel Møller, konsul R. Kaalund og muremester I. A. Hansen, og man må give Kolding-forfatteren Otto Wang ret, når han i sin bog om foreningslivet i det gamle Kolding hævder, at det er de samme 10 à 15 mennesker, man møder atter og atter i Koldings bybillede i halvfemserne.

Formålet med Kolding Kreditbank belyses måske bedst igennem et af de mange indlæg i Kolding Folkeblad i den til tider ret følelseladede debat omkring bankens stiftelse – det hedder bl. a. heri: »Den næringsdrivende vil for fremtiden kunne undgå at give enhver usikker kredit, idet enhver

upålidelig kunde vil være at henvisse til Kolding Kreditbank og få sin kredit ordnet derigennem. Kunden vil da i Kreditbanken få et lån, der udbetales ham i noter, og købmanden kan efter 3 mdr.s kredittid få sine noter indløste i Kreditbanken.« Låntager skulle betale 12 % p. a. i rente og kunne påregne en kredittid på 4 måneder, men skulle dog være forpligtet til at betale på anfordring.

Den konstituerende generalforsamling blev afholdt som annonceret. Konsul R. Kaalund blev enstemmigt valgt til dirigent og

overtog hvervet, dog på den betingelse, at han måtte deltage i diskussionen!

Efter navneopråb af bankens 105 interessenter, hvoraf de 55 havde givet møde, fik udvalgets ordfører, redaktør Bertel Møller, ordet, for at redegøre for de forudgående møder og den måde, på hvilken sagen var forberedt. Det har Bertel Møller sikkert gjort udmærket på den for ham så karakteristiske måde, præget af den indsigt i tingene, som han besad. Spørgsmålet om, »hvorvidt der overhovedet skulle oprettes en bank«, blev sat til afstemning, og resultatet af denne afstemning var en enstemmig tilslutning til forslaget om oprettelse.

På et spørgsmål fra købmand N. Jørgensen om, hvorvidt banken

Kreditbanken i Kolding.

I Genhold til „Kolding Avis“ Referat fra Mødet i Lørdags Aftes af de saakaldte Interessenter i Kolding Kreditbank er det besluttet, at en saadan Bank med det første skal træde i Kraft, idet de valgte Bestyrelse, Suppleanter og Revisorer. Der mangler saa kun Direktør, Kassierer, Skrivere samt Pengene. Men med et Blit paa de Navne, der er interesserede, nære vi ikke mindste Lovol om, at alt dette med Lethed ordnes. Hvad det nu gælder om, er, at denne Institution maa blive til Glæde og Gavn for de flest mulige. Til at begynde med, maa vi absolut tiltræde, hvad Hr. Boghdr. Larsen alt har gjort gjældende, at Banken varsler ikke helt godt, idet Hr. Redaktør Møller — assisteret af Hr. Konsul Kaalund — meget almegetig betone, at de, som ikke vilde opfylde Betingelserne for at være med, maatte staa uden for, „nu er det et privat Foretagende.“

Hvem har for Resten nægtet at opfylde Betingelserne? Har nogen før i Aftes haft Ret til at stille Betingelser til den enkelte? I saa Fald bedes oplyst efter hvilken Forordning? Og hvad forstaar d'Her. egentlig ved en „privat Forretningsag“? Det kan vel ikke være Meningen, at en 100 Mand med en Indsats af 10 Kroner træde sammen for at danne en lille privat indtil 15 pCt.s Pengegeschaft. Det er jo dog Meningen at ville laane ud til alle og enhver, som kan

Diskussionen om oprettelsen af »Kolding Kreditbank« spejlede sig i indlæg i aviserne i 1895 fra 19. januar og til sagen blev skrinlagt i september måned samme år (se indlægget på side 43).

kunne påbegynde sin virksomhed med det tegnede indskud, svarede Bertel Møller, at man i udvalget var enige om, at banken ikke burde påbegynde sin virksomhed, før der var tilvejebragt en passende kapital.

Udkastet til love blev gennemgået - efter visse ændringer kunne man godkende det foreliggende udkast som love for Kolding Kreditbank, hvorefter man nu kunne foretage valg af 6 bestyrelsesmedlemmer; der blev stillet forslag om at vælge det nedsatte udvalg, men af dette frabad A. D. Burcharth, P. Conradsen og A. L. Johansen sig genvalg. Til bankens første bestyrelse blev følgende valgt:

redaktør Bertel Møller
hattemager O. I. Lorentzen
bankdirektør V. H. Laursen
fabrikant S. W. Bruun
købmand I. H. Nielsen og
muremester I. A. Hansen.

Efter valg af suppleanter og revisorer og tak til dirigenten »for det besværlige hverv, der så tilfredsstillende var udført« sluttede generalforsamlingen med dirigentens ønske om, »at den nu stiftede forening måtte blive til gavn for de næringsdrivende og til ære for Kolding by«.

Allerede den 22. januar samles bestyrelsen - bankrådet - med udvalget, der ved denne lejlighed afleverer en liste med de tegnede 105 interessenter, forhandlingsprotokol, kassebog og diverse beholdninger. Bankrådet afholder konstituerende møde og redaktør Bertel Møller vælges som formand og bankdirektør V. H. Laursen som viceformand.

V. H. Laursen og S. W. Bruun får til opgave »at foretage skridt til tilvejebringelse af et lån på kr. 10.000,- og at fremkomme med forslag i så henseende«.

O. I. Lorentzen »skal indhente oplysninger om instruks for bankens funktionærer«.

Jan 1895 d. 19^d. Forsamling afholdtes i Konstituerende Generalforsamling af de tegnede Interessenter i Kolding Kreditbank.

Udvalgets Formand H. L. L. Johansen blev velkommen og foretog H. Conradsen T. Kaulund til Dirigent; samt meddelte at H. C. Haugaard fra Randers var tilstede og var villig til at give Oplysninger.

Dirigenten valgtes endeløst.

H. C. Kaulund overtog H. C. Haugaard fra den Betingelse at han måtte deltage i Distriktionen.

Dirigenten foretog derefter Navneoplysning af 105 Interessenter nemlig:

H. L. Johansen Sneker, O. F. Lorentzen Hattemager.

A. D. Burcharth Maler, P. Møller Redaktør.

H. Kaulund Conradsen, T. Conradsen Kjøbmand.

A. Madvig prakt. Læge, T. Pilscher Boghandler.

T. Schibye Kjøbmand, F. A. Hansen Muremester.

C. H. Petersen Skomager, N. Mathisen Budy: Hæderindbød.

C. Jacobsen Guldsmed, H. H. Hansen Slæder.

N. Mathisen Malermester, T. Kjellstrøm Skomager.

V. H. Laursen Bankdirektør, J. Simonson Kjøbmand.

Loth Christensen Kjøbmand, Jens Labbeiro Kjøbmand.

Kay Christgau Kjøbmand, J. C. Hempel Læge.

M. F. Flunge Uhrmager, J. N. Kjelmann Kjøbmand.

Niels Tonder Kjøbmand, A. T. Jacobsen Kjøbmand.

C. Jensen Kjøbmand, Claus Petersen Kjøbmand.

O. Olesen an. Kjøbmand, M. T. Jensen Kunstskærer.

Joh. Hansen Tadelmager, H. Mathisen Maler.

N. V. Nielsen Kjøbmand, F. Mathisen Melhandler.

T. Lauridsen Sneker, J. Winkler Kjøbmand.

H. C. Hansen Fabrikant, H. V. Alfred Schmidt Kjøbmand.

Jens Vahl Boghandler, Carl Pilscher Uhrmager.

H. Petersen Skæder, F. Utzon Fæver.

N. C. Laursen Boghdl.: H. C. Schmidt Kjøbmand.

Schibye - Petersen søn J. H. Thye Tømrer Kjøbmand.

Hans Bratt Kjøbmand, M. F. Johansen Kjøbmand.

Frederik Mathisen Kjøbmand, N. P. Fedde Læderhandler.

C. N. Knudsen Tømrer Kjøbmand, N. Jørgensen Kjøbmand.

J. N. Bruun Fabrikant, Witten Nielsen Muremester.

Gengivelse af første side i forhandlingsprotokollen fra 1895, der nu er indgået i Kolding's byhistoriske arkiv.

Endelig vedtager man at starte banken den 1. maj 1895, såfremt den fornødne kapital er tilvejebragt til den tid.

Tilsyneladende var arbejdet nu kommet godt i gang, men allerede ved det næste møde i bestyrelsen, der blev afholdt den 24. marts, be-

gynder vanskelighederne at melde sig - formanden må således give meddelelse om, at bestyrelsens viceformand, V. H. Laursen, på foranledning af sin direktion var udtrådt af bestyrelsen. I hans sted var derfor tilkaldt 1. suppleanten, købmand C. Jensen.

Endvidere forelagde O. I. Lorentzen breve fra forskellige kreditbanker, hvoraf det fremgår, at »de pågældende foretagender ikke har opnået den forventede tilslutning«.

Bestyrelsen beslutter da enstemmigt at forelægge sagen endnu en gang for interessenterne på en ekstraordinær generalforsamling, der skal afholdes mandag den 29. april.

Den ekstraordinære generalforsamling blev afholdt med S. W. Bruun som dirigent, og i en diskussion, der varede et par timer, blev synspunkterne trukket op, både for og imod. En resolution, stillet af R. Kaalund, fik til slut generalforsamlingens fulde tilslutning; resolutionen havde følgende ordlyd: »Forsamlingen opfordrer bestyrelsen til at tilvejebringe den til foreningens drift fornødne kapital, ved henvendelse særlig til interessenterne, og snarest mulig at forelægge resultatet for en ny generalforsamling, senest medio juni d.å.

I et bestyrelsesmøde den 21. maj må formanden bl. a. meddele, at købmand I. H. Nielsen har ønsket at udtræde af bestyrelsen. I hans sted indtræder købmand P. Schytte, der også havde deltaget i udvalgets arbejde.

Et udkast til kapitaltegning blev forelagt og godkendt. Sagfører Høyrup, der var til stede i sin egenskab af juridisk konsulent for bestyrelsen, fik overdraget i forening med formanden at udsende meddelelse til de næringsdrivende om kapitaltegningen.

Ved det næste bestyrelsesmøde den 26. juni kan sagfører Høyrup oplyse, at der indtil den fastsatte tid, 15. juni, var tegnet kr. 600,- i garantikapital.

Det var jo et nedslående resultat og temmelig langt fra de kr. 10.000,-, som man havde opfor-

dret interessenterne til at tegne. Efter opfordring fra formanden vedtager man at forsøge en personlig henvendelse til interessenterne om tegning af kapital samt efter dette forsøg at indkalde til et nyt bestyrelsesmøde.

Den 29. august afholder bestyrelsen så sit næste møde. Formanden må her oplyse, at der i alt var tegnet kr. 3.200,- i garantikapital; da betingelsen for kreditbankens oprettelse imidlertid var, at der blev tegnet mindst kr. 10.000,-, vedtog bestyrelsen at »afgive sagen til generalforsamlingen og at nedlægge deres mandater«.

Den ekstraordinære generalforsamling finder sted den 5. september, hvor formanden afgiver beretning i overensstemmelse med bestyrelsens beslutning.

Generalforsamlingen vedtog enstemmigt »at indstille sagen« og at overdrage O. I. Lorentzen at foranstalte interessenternes indskud tilbagebetalt og at opbevare sagens materiale.

Efter at bestyrelsen havde nedlagt deres mandater, bragte købmand P. Conradsen bestyrelsen en tak for dens arbejde, hvortil forsamlingen sluttede sig.

Dagen efter bringer Kolding Folkeblad et referat, hvori det hedder: »Ved et møde i går aftes af de mænd, der under redaktør Møllers formandskab har søgt at oprette en kreditbank her i byen, og hvis forsøg på at få samlet de nødvendige penge hertil, vi tidligere har omtalt, vedtoges det at skrinlægge sagen. Formen for aflivelsen var nok den, at sagen »foreløbig stilles i bero.«

En af projektets modstandere vælger i et sidste avis-indlæg den 10. september at beskrive afslutningen således: »Så er altså den ny bank – med lån for småfolk til 12 %, når de har et møblement at stille i pant – begravet.«

Dette efterhånden 85 år gamle forsøg på at løse nogle af problemerne omkring kreditgivningen havde måske fortjent en bedre skæbne.

I dagens Danmark køber vi jo stadigvæk på kredit – uden at vortids mange kreditsystemer har fjernet de gammelkendte problemer.

Eftertidens vurdering af vore metoder kan sikkert blive spændende læsning i år 2065.

Stille i Pant — begravet, og Byens to Højreblade har bragt enslydende og vel altjaa officielt Referat af den Tale, hvormed Redaktør Bertel Møller kastede Jord paa sit Smertens Barn. Af de 10,000 Kr., Bestyrelsen søgte, havde man faaet — 3,200 Kr. Højere havde den hele Bestyrelse og saa dernæst det hele Publikum ikke turdet tagere Barket. For Resten var Begravelsestalen for saa vidt interessant, som den forklarede, at nu havde Bestyrelsen (af den Bant, som ikke eksisterer) søgt Oplysninger i andre Byer, og har erfaret, „at de de. v. v. rende Kreditbanker hyppigt havde Banstelligheder ved at klare sig“. I Frederikshavn havde Banten „allerede indstillet sin Virksomhed, i Varde, Hjørring, Vejle gik det kun saa som saa“.

Men det er jo allur, hvad der her i Bladet af mig og andre Indsendere, som ogsaa af Redaktionen, er sagt den ene Gang efter den anden. Jeg har tidligere været givet Plads i Folkebladet for bl. a. at op-

På side 42 gengivelse af en side af den gamle forhandlingsprotokol fra 1895, der nu findes i Koldings byhistoriske arkiv.

Sct. Georgs gilderne i Kolding

af H. W. Riis

Sct. Georgs gilderne består af en kreds af »gamle spejdere«, der arbejder videre i spejderbevægelsens ånd.

Bevægelsen startede i København, hvor tre tidligere divisionschefer, grosserer Erik Sjøquist, kaptajn Heiberg Jürgensen og grosserer Erik Dahl fik samlet »gamle spejdere« til en sammenlutning.

Sct. Georg er spejdernes skyts-helgen, og de gamle håndværker-gilder var præget af sammenhold og gode love, så den nye sammenslutning fik navnet »Sct. Georgs gildet«.

I december 1933 blev der også startet et gilde i Åbenrå, og snart fik man i Kolding interesse for bevægelsen.

Fire »gamle spejdere«, ing. Hjort Lorentzen, optiker H. W. Riis, bankass. Svend Knudsen og tropsfører Ole Eff blev optaget som brødre i Åbenrå og oprettede 1. Sct. Georgs gilde i Kolding, den 17. august 1934. Gildemester blev

Hjort Lorentzen, kansler H. W. Riis og skatmester Svend Knudsen.

I de kommende år kunne man glæde sig over større og større tilslutning, og bevægelsen bredte sig først til nabobyerne og senere over hele landet. Denne fremgang skyldes ikke mindst de første dygtige gildemestres indsats. Af disse bør nævnes Hjort Lorentzen, kaptajn Heiberg Jürgensen, købmand C. C. Knudsen, købmand Jens Feirup og akkvisitionschef Hans J. A. Krog.

Besættelsesårene styrkede sammenholdet, og som tiden gik, blev Kolding-gildet så stort, at en deling blev ganske naturlig. Man har i øjeblikket 5 gilder, hvoraf to også har tidligere pigespejdere som medlemmer.

Gilderne interesserede sig lige fra begyndelsen meget for humanitært arbejde, hvortil man skaffede midler ved diverse arrangementer, hvor brødrene gjorde en stor personlig indsats.

Gildebrødre startede således »Spejdernes og væbnernes frivillige bloddonorkorps« og var med til oprettelsen af »Luftmeldekorpsset«. Begge institutioner er nu landsomfattende.

Ved mange arrangementer, ikke mindst de festlige »Børnehjælpsdage«, skaffes et overskud, som kommer mange til gode, bl. a. Børnernes Vel, spejderkorpsene, gilderne hjælpearbejde m. fl.

Mange gange er der sendt glade børn i sommerlejr. Først i lejede huse, senere i gildernes eget hus »Frydenborg«.

Man havde et byggefond på ca. 90.000 kr., hvoraf der blev skænket halvdelen til »Socialfilantropisk Byggeselskab«, hvis protektor var borgmester Beirholm. Til gengæld fik gilderne nogle barakker af træ, hvoraf »Frydenborg« blev bygget. Efter indvielsen i 1956 er huset blevet brugt til sommerlejr til glæde for mange børn, og hvert år sender gilderne 20–25 handi-cappede på lejr i 8 dage.

Ridderhallen i Kolding 1940.

Bageste række fra venstre: 2) Aksel Tranberg, 4) Friis Olesen, 5) C. C. Knudsen, 10) Valdemar Thorsen, Åbenrå.

Mellemste række fra venstre: 1) Erik Mortensen, 2) Sigfrid Deleuran Nielsen, 4) Hans J. A. Krogh, 5) Jens Bugge Jensen, 13) Ditlev Petersen.

Forreste række fra venstre: 1) Halvor W. Riis, 2) Henry Jensen, 4) Heiberg Jürgensen, 5) Bach, Odense, 6) Harald Petersen, København, 7) Sophus Kjær, Fredericia.

Gildehallerne blev i mange år afholdt på byens hoteller, men for nogle år siden lejede man et hus i Katrinegade af Kolding Kommune. Huset var i meget dårlig stand, men gildebrødrene, hvoraf mange er dygtige håndværkere, gik frivilligt i gang med en omfattende restaurering, og efter et imponerende arbejde er huset ikke til at kende igen. Der er garderobe, festlokalet og gildehal.

For nogle få år siden købte gilderne huset, og her samles hvert af de 5 gilder til møde en gang om måneden, ligesom der holdes udvalgsmøder m. m. Der er i øjeblikket 250 gildebrødre.

Et gilde ledes af en gildemester, en kansler (sekretær) og en skatmester (kasserer). Byens gilder ledes af stadsgildemesteren samt dennes embedsmænd, og distriktet, der omfatter de syd- og sønderjyske gilder ledes af provinsialmesteren. I spidsen for alle landets gilder står landsgildeledelsen.

Når man som jeg, har været med fra gildernes meget beskedne start og har oplevet udviklingen gennem årene, kan man kun glæde sig over, at så mange gildebrødre stadig samles om vor ide og deres idealer, og jeg er overbevist om, at gilderne stadig vil bestå fremover – til gavn og glæde for mange både inden for og uden for gilderne.

Fra Børnehjælpsdagene 11., 12., og 13. september 1953. På billederne ses flere kendte personer, bl. a. redaktør (borgmester) Søren M. Jensen, politimester Vagn Bro, Køge, konditor Bertram Knudsen, Saxildhus og lektor Karl Olsen.

- et godt sted at handle!

Årets Gave!!

Poul Hartling:

»Bladet i bogen«
Erindringer
1914-1964.
Heftet ca. 135,-
Indb. ca. 160,-

*Enkelte signerede
eksemplarer.*

MUNKs

Boghandel
Helligkorsgade.

Poul Hartling i Bo Bojesens streg

SPECIALFORRETNING I MERE END 100 ÅR

Hos **malas**
materialisten
får De
et godt råd
oven i købet.

Grundlagt 1870

Medicinalvarer
Vitaminer
Kemikalier
Insektbekæmpelse
Helsekost
Specialist i artikler til hjemmebrygning af øl og vin

Parfumeri
Barnepleje
Sygepleje
Plantebeskyttelse
Krydderier

Cand. Pharm.

B. Aagaards materialhandel

Torvegade 5

Indehaver: Bent Uldall Steinfath

Tlf. (05) 52 69 00

Mads Pedersen Grauballe – en gammel Kolding-borger

efter Chr. Jørgensens optegnelser

Der hænger oppe på »Museet for Koldinghus Len« et portræt af en gammel brav Koldingborger, forhen vagtmester ved det senere opløste »Holstenske Landsenerregiment« senere boghandler i Kolding, M. P. Grauballe.

Billedet er malet i pastel i 1848 af I. C. Bruun, og Grauballe var dengang 58 år. Det forestiller en mild elskværdig herre, iført sort frakke, sort atlaskes vest og halsbind. I skjortebrystet sidder en smuk rubinnål, der endnu er i slægtens eje. Han bærer Dannebrogsmændenes Sølvkors, men ikke det andet udmærkelsestegn, han havde, »Sct. Helena Medaljen«.

Mads Pedersen Grauballe var født 13. juni 1790 i Svostrup sogn, Viborg amt, som søn af Peder Sørensen i Gravballe og Anne Cathrine Madsdatter. Han valgte tidligt militærvejen og var indtil 1842 vagtmester ved nævnte »Holstenske Landsenerregiment« og var med dette regiment i Fran-

krig 1813–14. Den 15. september 1833 udnævntes han til Dannebrogsmænd. Gift 25. oktober 1833 i Kolding kirke med Christine Frederikke Hensemänn født 1. december 1803 i Thorsager, død 3. august 1845 i Kolding, datter af degn hans Christopher Hensemänn og Christine Sophie Mønster.

Den 18. oktober 1844 løser Grauballe borgerskab i Kolding, hvor han havde ligget i garnison til 1842, og mærkeligt nok er det som bog- og papirhandler han nedsætter sig, han må have haft interesse derfor, eller ment, at der var trang for en sådan forretning. Blandt hans private bøger var Ludvig Holbergs Komedier »udi 7 Tomer« (det andet Høpfnerske eftertryk) – måske er det et fingerpeg. Jeg har disse to bind komedier endnu.

Grauballe boede i Vestergade i den ret store ejendom på venstre

side, hvor der senere blev posthus (gl. gade nr. 25 a nu nr. 22) og langs ejendommens søndre side ad den »Lille smøge«, der dengang gik op til Skolegade – gik den gamle Kolding-original, Jens Peter Wissing, ofte forbi. Så sad Grauballes læredreng på plankeværket, og så var det en for resten grim spas deroppe fra at slå agentens høje hat ned om ørerne på ham. »Det er Grauballes dreng«, klagede Wissing. Samme Jens Peter Wissing var en stadig kunde i bogladen, i reglen kom han med en vrælende bande drenge efter sig, og så lød det ind mod bogladen fra den åbne dør »Må jeg bede om« – og så ud mod drengene »et stykke papir til at skrive til Kongen på«. Det var det dengang så meget brugte brevpapir i kvart med brevhoved, et litografi af Kolding by. Jeg ejer et par af Jens Peter Wissing's breve, netop skrevet på sådant »Kongepapir«.

M. P. Grauballe var en meget punktlig og nøjagtig mand, jeg

har hans i 1831 anskaffede noter- bog, en smuk lille octav i hellæder med fint guldtryk og med guld- snit, udenpå står hans navn og års- tallet i guldtryk.

I det efterfølgende bringes et lille uddrag af det Grauballe har skrevet med den smukkeste, i reg- len meget let læselige skrift. Ud- draget vil måske interessere årbo- gens læsere, fordi der er så mange navne af gamle kendte koldinge- sere, kendte gennem fire-fem ge- nerationer.

Efter at have nævnt alle delta- gerne ved brylluppet, og efter at have nævnt navnene på de perso- ner, der på bryllupsaftenen, »bevi- ste os den ære at alluminere«, be- retter Grauballe at »alle anførte er ved vor pige, Caroline Allerup af-

lagt vor taksigelse d. 26. oktober.«

Det er, som man ser, ikke så lidt pigen har måttet præstere, 60 tak- sigelser på een dag. Den gamle vagtmester har villet have det overstået allerede dagen efter bryl- luppet, militærisk præcision.

Blandt dem, der illuminerede var følgende: Hr. skolelærer Jür- gensen, boghandler Rosenkilde, Caprani, Jens Peter Wissing, kam- merjunker v. Krieger, regiments- dyrlæge Poulsen, sadelmager De- issner, skomager Kyster, been- dreier Bekker, kjæmmer Grau, bødker Schultz, skrædermester Toft, bager Hoff, adjunkt Borgen, maler Düring.

Så kommer brudegaverne:

Af de indbudte gæster har føl- gende givet brudegaver: Jens Thy-

gesen 1 fiskeske, Caprani 2 spise- skeer, Øhlsted 1 spiseske, general- inde v. Hein 1 flødeske, fru Grooss 1 tærte til brudebordet, hr. lieutenant Switzer 1 sukkerske.

Den punktlige gamle militær går i bogen videre med opstilling over, hvad han ved alle årets højti- der har betalt i offerpenge til præ- stene, den bekendte provst Jens S. Galschiøtt, og pastor Kragerup samt til degnen, skolelærer Jør- gensen.

Til afslutning findes i bogen op- skrift på et middel for gigt:

Man drikker 8 unser brændende hedt flodvand hvert kvarter og vedbliver dermed 48 gange eller 12 timer, under hvilken kur pati- enten må forblive i sengen. Ud- stedt for gigtanfald. –

Musik skal der til

Hvorfor vælge et almindeligt orgel når du kan købe et HAMMOND

Du kan spille selv, allerede efter den første lektion.

Det er klangen du køber, når du vælger orgel. Der er tydelig forskel på klangen i et almindeligt orgel og et Hammond.

Hammond har selvfølgelig også alle de »narrestre- gen« der gør det morsomt og let at spille på orgel.

Se efter HAMMOND-skiltet hos din musikhandler. Den autoriserede Hammond forhandler sikrer dig den bedste fagmæssige betjening, perfekt service og et stort udvalg i Hammond orgler. Det er ikke enhver, der kan blive autoriseret Hammond forhandler.

Få brochurer, prislister og demonstration.

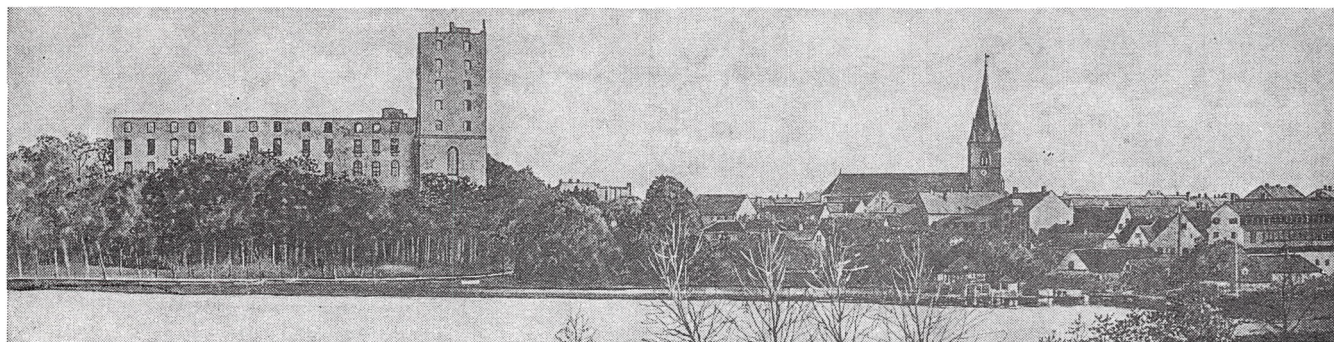
Nye Hammond orgler med 3 års garanti.

- hør først i... MUSIK

SOUND SHOP

TELEFON 05 - 52 35 35

GALGEBJERGVEJ 2 - 6000 KOLDING

Oversigt over artikler i de foregående Koldingbøger

1970

De gamle borgerhuse i Helligkorsgade.
H. Brogård.
Glimt fra gamle sommerrevyer.
Axel Andersen.
Kolding skifter ansigt. Billedreportage.
Skomager, bliv ved din læst. Fra de gamle
Koldinglaug.
Storkommunen Kolding.
Søren Christensen.
Slotsmøllen i historisk belysning.
H. Brogård.
Porten mod syd. (Søndergade).
P. Fischer-Nielsen.
Begivenheder i 1970. Året i billeder og
tekst.
Fra de gode, gamle dage.
Axel Andersen.
Tanker i anledning af kommunesammen-
lægning. *Erik Juhl.*
Vi bygger fremtidens Kolding. Billedre-
portage.

1971

Dansen på Koldinghus.
Axel Andersen.
Fra Kolding Havn til »Golden Gate«.
Axel Andersen.
Med præmieekspresen over den jyske
hede. (Egtvedbanen).
Axel Andersen.
Glimt fra de gamle sommerrevyer.
Axel Andersen.
Livet i den gamle materialhandel.
(B. Aagaard). *H. Brogård.*
Fra Bramdrup sogn. *Axel Andersen.*
Der var engang en spillemand.
Axel Andersen.
Porten mod syd. *P. Fischer-Nielsen.*
Sølvet i Kolding. *Sigvard Skov.*
Gamle Koldingslægtter.
Grau. H. Brogård.

1972

En glemt idyl: Marielund.
Glimt fra de gamle sommerrevyer.
De gamle håndværkerlaug. Snedkerne.
Kolding skifter ansigt. Fotos.

Tre Koldingportrætter. *P. Martin Møller.*
I. O. Brandorff. P. Eliassen.
Den hemmelige klub. »Den røde time«.
Minder fra det gamle Seest sogn.
Anders Ravn.
Fru Jyttes kapløb med kirkeuret.
Lige ned ad gaden.
Luseby, Katsund og Sviegade.
Det byhistoriske arkiv i Kolding.
Inge Ladegaard.
Aalestangernes sangforening.
Stadens porte. (Smuglerier ved Sønder-
port).

1973

Der udkom ingen Koldingbog dette år.

1974

Alleged – en god gade.
Severius Lauritsen.
I to år var jeg bange for ham. (Marius
Rasmussen, Industrien).
Thomas L. Jørgensen.
Koldings opera-bal. *Jébé.*
Erik Lundgrens tegninger.
»Bysvenden«.
Kolding mandfolke-kor.
»Kursivisten«.
Kunne være blevet verdensmester.
(Charles Jessen og andre sportsstjerner).
Søren Damkjær.
Der var engang en gade. (Jernbanegade).
»Kursivisten«.
De gør det gratis. (Det byhistoriske arkiv).
Inge Ladegaard.
Den sidste station. (Fattiggården).
Andreas Sørensen.
Børge fra Kolding. (Børge Jensen).
»Bysvenden«.
Ikke mere skattely. (Bramdrupdam).
Alfred Sarnæs.
»De ubemidlede ungarle...« (Kolding
Bibliotek). *Charles W. Jensen.*
Oxford-gruppen blev boligelskab
(V. A. B.) *H. M. Viuf.*

1975

Hvor gammel er Kolding?
Aksel Nellemann.

Byens grave. *Vivi Jensen.*
Musikhandler Marcus fortæller.
Kolding kommunes – og Aksel Olsens
geografiske have. *Børge Nellemann.*
Kolding har fået endnu en højskole.
Hanne Engberg.
Om uddannelsesområdet i Kolding.
Flemming Nøhr.
To milepæle i historien
om Socialdemokratiet i Kolding.
Eskild Jørgensen.
Billedstorm i Vejle amt.
Inge Ladegaard.
Sdr. Stenderup før og nu.
Viggo Jørgensen.
Og hvad med fremtiden. (Sdr. Stende-
rup). *Klaus Vedel.*
Dansen på Koldinghus. *Sigvard Skov.*
Kolding-typografernes 100 år.
Otto Thaarup Rasmussen.
Rosamin. Fra boghylden.
Offentlige mindesmærker, skulpturer og
anden udsmykning.
Charles W. Jensen.
Sct. Nicolai kirkes restaurering.
Anker Sølling.
Da fodsporten kom til Kolding.
Poul Sørensen.
Manufaktur gennem tiderne.
Poul Brandrup.
Sanering. *Arvid Nilsson.*

1976

Kyster – en familie i Kolding.
Bodil Plate Petersen.
Udgravningerne i Borchs gård.
Vivi Jensen.
Bofællesskabet »Gyndbjerg« i Agtrup.
Anni og Mogens Brørup.
Billedindsamlingen i Kolding.
Aksel Nellemann.
Gensyn med barndommens by.
Anker Lau.
»Gamle drenge« i Grænseborgen.
Inge Ladegaard.
Kunsthåndværkerskolen i Kolding.
J. P. Madsen og Kjeld Jensen.
Sct. Hedvigssøstrene var gode værtsfolk.
Gudrun Heckmann.

I urmager Thomsens spor.
Fra dansetempel til filmtempel.
Orla Nielsen.
Et hjem - en skole - et blad.
Helge Skovmand.
Fra Hvidtfeldts tid til vore dage.
Eskild Jørgensen.
Barndomserindringer.
Valdemar Thomsen.

1977

Koldinghus genopbygges.
Poul Dedenroth-Schou.
Minder fra Kolding Højskolehjem.
A. Graversen og Marie Munk.
Foretrak borgmesterstolen... (Peter Ravn). *Eskild Jørgensen.*
Stenhuggere i Kongebrokarveret.
Oscar Jensen.
Peter Møller.
Valborg Juhl.
Udgravningerne i Borchs gård.
Vivi Jensen.
Brdr. Volkerts Fabriker A/S.
Charles W. Jensen.
Tennis i Kolding.
red.
Sviegade - nu Skolegade i Kolding - i Ludvig Thomsens spor.

Vejviseren gennem 100 år.
Charles W. Jensen.
I anledning af et jubilæum (Hjemmeværnet). *Frovin Jørgensen.*
To gamle roser.
Ruth Deichmann-Branth.

1978

C. Berg - og Rasmus Andersen.
red.
Små skoler i Kolding.
Nik. Nielsen.
Trøjels kort fra 1823.
Søren Christensen.
En arkitekt kom til byen. (Ernst Petersen). *Sten Krarup.*
Fra polsk roearbejder til dansk folkepen-sionist. *Jørgen Fastrup.*
Venstres ungdom i Kolding.
Asgar Gyldenkerne.
Dansk Kvindesamfunds Koldingkreds.
Gunnar A. Engberg.
En have på Castenskjoldsvej.
Kjeld Boesen.
Minder om Kirsten Gjørup.
Kjeld Boesen.
Skovene omkring Kolding.
V. Halskov Hansen.

Præstegårdsliv i Eltang-Vilstrup. (red.).
Betty Køser.
Koldings hjerte saneres.
Christian Duch.
Fra bagermester Andersens virksomhed i Klostergade.
Billedside.

1979

Nogle erindringer om Kolding Centralbibliotek under besættelsen.
Mogens Iversen.
Børnearbejde og skolegang.
Jørgen Fastrup.
Apostolsk Højskole. *Sigfrid Beck.*
Konsul Wissings Hauge.
De folkelige bevægelser i Alminde sogn.
Therese Hæg Jacobsen.
Kolding Handelsstandsforening.
Gunnar A. Engberg.
Dagligt liv i Søndergade.
Jens Hørlyck.
Præstegården i Vonsild. *Paul Platz.*
Kampene ved Kolding 1849.
P. Martin Møller.

Portrætter og afbildninger af personer i tidligere årgange

Andersen, Conrad. Agent, grosserer. Årg. 1972, side 55.
Andersen, Emil. Købmand. Årg. 1979, side 35.
Andersen, Rasmus. Billedhugger. Årg. 1978, side 4.
Beck, Sigfred. Højskoleforstander. Årg. 1979, side 19.
Berg, C. Politiker. Årg. 1978, side 3.
Beyer, Mette. Årg. 1978, side 37.
Brandorff, I. O. Kæmner. Årg. 1972, side 22.
Brørup, Anni. Årg. 1978, side 37.
Boesen, Vilhelm. Konditor. Årg. 1978, side 40.
Brems, Aksel. Bokser. Årg. 1974, side 27.
Buhl, Arne. Gårdejer. Viuf. Årg. 1970, side 26.
Burcharth, Mathias. Fabrikant. Årg. 1974, side 33.
Cederholm, Rosa. Forfatter. Årg. 1975, side 41.
Christensen, Bente. Børnehaveder. Årg. 1970, side 36.
Christensen, Ejner. Formand for Fællesorganisationen. Årg. 1976, side 49.
Christensen, Niels. Skomagermester. Årg. 1970, side 24.
Christensen, Oscar. Købmand. Årg. 1979, side 35.
Christiansen, Ib. Direktør, Slotsmøllen. Årg. 1970, side 33.
Christine, Søster. Sct. Hedvigs Klinik. Årg. 1976, side 35.

Clay Pedersen, Helen. Årg. 1978, side 29.
Eff, Chr. Konsul. Årg. 1979, side 31.
Eiler, Johs. Forretningsfører. »Jydske Tidende«. Årg. 1974, side 31.
Ejler, Signe. Årg. 1978, side 37.
Eliassen, P. Redaktør. Årg. 1972, side 21.
Emerita, Søster. Sct. Hedvigs Klinik. Årg. 1976, side 35.
Engberg, Hanne. Højskolelærer. Årg. 1975, side 13.
Engberg, Rigmor Trier. Årg. 1978, side 34.
Fensholt, J. N. Købmand. Årg. 1979, side 35.
Find, Clara. Frøken. Årg. 1976, side 38.
Fischer-Nielsen, Peder. Ingeniør. Årg. 1974, side 33.
Fischer-Nielsen, Th. Købmand. Borgmester 1925-30. Årg. 1971, side 45.
Forsberg, F. O. Stenhuggermester. Årg. 1977, side 15.
Frost-Hansen, Poul. (Otto Wang), forfatter. Årg. 1972, side 29.
Grau, Erik. Købmand. Årg. 1971, side 55.
Grau, Gustav. Købmand. Årg. 1971, side 55.
Grau, H. H. Købmand. 1816-85. Årg. 1971, side 55.
Grau, Harald O. Købmand. (1893-1970). Årg. 1971, side 55.
Grøn, Peter. Færgemand. Årg. 1971, side 11.
Hansen, Albert. Købmand. Årg. 1974, side 31.

Hansen, Axel Jul. Restauratør. Årg. 1976, side 44.
Hansen, Eigil. Restauratør. Årg. 1976, side 45.
Hansen, Einar. Restauratør. »Alhambra«. Årg. 1971, side 22.
Hansen, Knud. Borgmester. Årg. 1975, side 21.
Hauge-Rasmussen, Hans. Boghandler. Årg. 1970, side 53.
Højbøl, Niels. Overtjener. Årg. 1970, side 48.
Henriksen, Jens. Musiker. Årg. 1971, side 39.
Henriksen, Morten. Spillemand. Årg. 1971, side 38.
Hey, Alfred. Provst. Årg. 1979, side 29.
Hilaria. Forstanderinde. Sct. Hedvigs Klinik. Årg. 1976, side 35.
Hindbo, Hans. Gårdejer. Sdr. Stenderup. Årg. 1970, side 28.
Holm, Jens. Eksportør. Årg. 1979, side 3.
Hornbæk, Aage. Stenhugger. Årg. 1977, side 15.
Hove, Ellen. Fru. Årg. 1977, side 34.
Hove, Niels. Advokat. Årg. 1977, side 35.
Hvidtfeldt, P. Typograf. Årg. 1975, side 21.
Høj, Hans. Montør. Vonsild. Årg. 1970, side 26.
Iversen, Harald. Kordegn. Brændkjærkirken. Årg. 1974, side 22.
Jacobsen, Niels. Byrådssekretær. Årg. 1972, side 30.

- Jensen, Børge. Danseinstruktør. Årg. 1974, side 42.
- Jensen, Niels. Stenhuggermester. Årg. 1977, side 19.
- Jensen, Søren M. Redaktør. Borgmester. Årg. 1975, side 22.
Årg. 1976, side 49.
- Jessen, Charles. Bryder. Årg. 1974, side 27.
- Juhl, Erik. Proprietær. Dalby. Årg. 1970, side 28 og 64.
- Juhl, Ole. Proprietær. »Trøjsel«. Årg. 1977, side 23.
- Jørgensen, Jens Peter. Gårdejer, Alminde. Årg. 1970, side 26.
- Jørgensen, Thomas L. Kunstmaler. Årg. 1970, side 47.
- Kjærgaard, Chr. Købmand. Årg. 1970, side 55.
- Kjærgaard, Inger, f. Isaksen. Årg. 1970, side 55.
- Knudsen, Poul Erik. Turistchef. Årg. 1970, side 53.
- Koefoed, fru. Alminde. Årg. 1970, side 58.
- Koefoed, Jørgen. Præst. Alminde. Årg. 1970, side 58.
- Konstantin Hansen. Direktør DDM. Årg. 1974, side 34.
- Kremling, R. S. Skomagermester. Årg. 1970, side 24.
- Krog, Hans J. A. Salgschef. Årg. 1970, side 36.
- Kyster, Dagmar. Årg. 1976, side 9.
- Kyster, Holger. Guldsmed. Årg. 1976, side 8.
- Kaalund, Rasmus. Konsul. Årg. 1979, side 31.
- Larsen, Elisabeth. Revyskuespiller. Årg. 1971, side 21.
- Larsen, Jørgen. Journalist. Årg. 1974, side 31.
- Larsen, M. Togfører. M. F. Årg. 1975, side 22.
- Larsen Skræppenborg, Peter. Bonde. Årg. 1979, side 26.
- Lau, Edvard. Borgmester i Kolding. (1859–1924). Årg. 1976, side 19.
- Lau, Lorentz Peter. Årg. 1976, side 21.
- Lau, Theodor. USA. Årg. 1976, side 20.
- Laursen, Carsten. Gårdskarl. Årg. 1976, side 38.
- Lomholt, Peder Madsen. Musikdirektør. Årg. 1971, side 40.
- Lund Pedersen, Vagn. Formand for Sportsudvalget. Årg. 1974, side 41.
- Madsen, Sigurd. Karetmager. Harte. Årg. 1970, side 27.
- Marcus, Hannibal. Musikhandler. Årg. 1972, side 57, årg. 1974, side 34 og årg. 1975, side 7.
- Mejling, Alfred. Bademester. Årg. 1974, side 25.
- Meyer, Carl Johan. Direktør. Årg. 1970, side 36.
- Meyer, H. W. Direktør. Årg. 1979, side 31.
- Mikkelsen, Maria. Børnehaveleder. Årg. 1970, side 36.
- Monica. Køkkenchef. Sct. Hedvigs Klinik. Årg. 1976, side 35.
- Munk, Hans. Boghandler. Årg. 1970, side 53.
- Munk, Karl. Lærer. Årg. 1977, side 10.
- Møller, Georg. Smedemester. Årg. 1972, side 59.
- Møller, P. Martin. Skomager. Årg. 1972, side 22.
- Nielsen, Harald. Restauratør, »Palmehaven«. Årg. 1972, side 31 og årg. 1976, side 42.
- Nielsen, Peter. Entreprenør. Årg. 1970, side 69.
- Nielsen, Søren. Bankdirektør. Årg. 1979, side 35.
- Nøhr, Carl. Kompagnichef. Årg. 1977, side 51.
- Olesen, Anders. Blegmand. Årg. 1977, side 38.
- Olsen, Aksel. Planteskoleejer. Årg. 1975, side 9.
- Ortmann, Kaj. Læge. Årg. 1970, side 57.
- Pedersen, Elmo. Musikpædagog. Årg. 1974, side 22.
- Petersen, Carl. Købmand. Årg. 1979, side 35.
- Petersen, Ernst. Arkitekt. Årg. 1978, side 15.
- Rasch, Valdemar. Pianist ved Sommer-teatret. Årg. 1970, side 16.
- Rasmussen, Birger. Musiklærer. Årg. 1974, side 23.
- Rasmussen, Maja. Direktør. Industriforeningen. Årg. 1970, side 48.
- Rasmussen, Marius. Restauratør. Industriforeningen. Årg. 1974, side 9.
- Ravn, Jens. Gårdejer. Seest. Årg. 1970, side 27.
- Ravn, Marie. Amtsrådsmedlem. Årg. 1977, side 13.
- Ravn, Peter. Borgmester. Årg. 1977, side 12.
- Rieper, Jes. Spillemand. Årg. 1971, side 37.
- Rosenstand, E. D. Præstekone. Årg. 1978, side 51.
- Ræder, Jacob. Direktør. Årg. 1972, side 59.
- Sarnæs, Alfred. Provst. Årg. 1974, side 45.
- Schrøder, Harald. Redaktør. Årg. 1972, side 32.
- Schultz, Erik. Proprietær. Sdr. Bjært. Årg. 1970, side 26.
- Schæffer, V. Bogtrykker. Årg. 1972, side 9.
- Sjodt, H. Bogtrykker. Årg. 1972, side 59.
- Skov, Laurids. Spillemand. Årg. 1971, side 39.
- Skovmand, Helge. Redaktør. Årg. 1976, side 47.
- Steffensen, Laur. Bygn- og brandinspektør. Årg. 1970, side 56.
- Steinfath, Bent Uldall. Købmand. Årg. 1971, side 26.
- Strøm Hansen, Ulla. »Sund Kost«. Årg. 1970, side 60.
- Sørensen, Harald. Stenhugger. Årg. 1977, side 15.
- Thomsen, Ludvig. Urmager. Årg. 1976, side 38 og årg. 1977, side 37.
- Westergaard, Ellen M. Årg. 1977, side 34.
- Volkert, Ditlev. Fabrikant. Årg. 1977, side 30.
- Volkert, Heinrich. Fabrikant. Konsul. Årg. 1977, side 31.
- Volkert, Johan. Fabrikant. Årg. 1977, side 30.
- Zoffmann, P. Kæmner. Årg. 1974, side 49 og årg. 1979, side 8.

Noter

Noter til side 3

Tandlæge Friis

Conrad Fehr var tysker og omkring 1919 tandlægeassistent hos A. M. G. Friis i Kolding.

Noter til side 15

Sangens syv ypperstepræstinder

Trykte kilder:

Koncertprogrammer i arkiv for Musikforeningen af 1880.

Jenny Stotz in memoriam, udgivet af V. Schæffer (1951).

Kolding Vejviser.

Kolding Telefonbog.

Kolding Skolevæsenes Aarsberetning 1936 og 1946.

Kolding Folkeblad

10/3 1930, 10/11 1930, 29/1 1934, 8/2 1935, 27/3 1935, 4/7 1935, 7/4 1937, 14/3 1938, 5/4 1938, 16/2 1939, 14/2 1944, 29/4 1950, 26/10 1972, 4/12 1974.

Venstrebladet for det sydlige Jylland

28/3 1935, 5/7 1935, 5/4 1938, 16/2 1939.

Kolding Avis 8/5 1931, 27/3 1935.

Jydske Tidende 16/2 1939.

Henny Hansens scrapbog.

Utrykte kilder:

Rachel Juhl: *Spredte Erindringer fra min Barndom og Ungdom* (1966). Manuskript i Kolding Kommunebibliotekers lokalhistoriske samling. Dossier 9.

Samtale med Henny Hansen (1980).

Samtale med Andrea Markussen (1980).

Noter til side 19

De Gamles Hjem

Beretning for Udvalget for alderdomsunderstøttelse 1911-18.

Kolding Socialkontor: Beretning 1934/35 ff.

Byrådsbogen 1933/34 ff.

Kolding rådhusarkiv:

Byrådets forhandlingsprotokoller 1907-33.

Forhandlingsbog for alderdomsunderstøttelsesudvalget 1901-1912.

D.K. 351.842.61. »De Gamles Hjem«.

Kolding socialforvaltnings arkiv:

Akter betegnet »De Gamles Hjem«.

Anton Lorensens samling af avisudklip tilh. fru Agnes Lorenzen.

Oplysninger givet af bestyrer J. Larsen ved samtale 7.7.1980.

Noter til side 25

Købmandsforeningen...

P. Thomsen: *Kolding Kolonialhandlerforening 50 år 1903-1953* (1953).

Købmændenes placering i dansk varedistribution - i går og i morgen. Udgivet af De samvirkende Købmandsforeninger i Danmark (1977).

Per Press: *Supermarkeder* (1975).

Dansk Butiksregister 4. kvartal 1976.

Gunnar Lauridsen og Hans Joachim Mogens: *Analyser kapitalbehov og fi-*

nansieringsmulighed i forbindelse med et supermarked i Kolding-området, således at de foretagne analyser kan danne et fyldestgørende grundlag med hensyn til investeringsmuligheder (1977). Manuskript.

Kolding Folkeblad den 30. juli 1943, 29. august 1953, 2. marts 1962, 10. februar 1965, 28. oktober 1972.

Kolding Avis den 5. juli 1901.

Dansk Handelsblad 20. januar 1978.

Noter til side 37

Drengear i Kolding

Her må nok være tale om en lokal udgave af »Kærlighed uden strømper«!

Wessels stykke uropførtes i 1772, og melodien »Køb blomster« stammer fra 1927.

Noter til side 47

Grauballe...

Fra bibliotekar Vibeke Calov, Ålborg, modtog arkivet i 1980 en samling billeder og optegnelser vedrørende familien Jørgensen og derimellem en smuk lille bog, der rummede erindringer skrevet af Vagtmester ved det Holstenske Landsejnerregiment, senere boghandler i Kolding M. P. Grauballe.

Udskriften af bogen er foretaget af Chr. Jørgensen, ansat i den danske Landmandsbank i Kolding. Han var brodersøn af guldsmed Jørgen Jørgensen, der var gift med Hanne Grauballe.

